

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**« ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ
ΕΝΑ ΕΘΙΜΟ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ -
Η ΣΤΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΠΡΟΣΩΠΟΣ »**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΣΤΑΝΙΟΥ ΚΑΛΛΙΟΠΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 200043

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

(Επίκουρος καθηγητής)

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΣΑΚΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

(Αναπληρωτής καθηγητής)

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2003 - 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί προλόγου	4
Εισαγωγή	5

A' ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Γενικά	9
2. Μάσκα	11
2.1. Η μάσκα και ο ρόλος της	11
2.2. Οι μάσκες - προσωπεία του Διόνυσου	16
3. "Γενίτσαροι και Μπούλες", έθιμο της Νάουσας	23
3.1. Η καταγωγή του εθίμου	23
3.2. Η καταγωγή των ονομάτων	29
3.3. Το εθιμικό - τελετουργικό του εθίμου	35
3.4. Η φορεσιά του Γιανίτσαρου	45
3.5. Η φορεσιά της Μπούλας	50
4. Ο «Πρόσωπος»	53
4.1. Η κατασκευή του Προσώπου	56

B' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Γενικά	60
2. Επεξεργασία των ερωτηματολογίων	62
2.1. Συγκεντρωτικοί πίνακες από την ανάλυση των ερωτηματολογίων	69
3. Επεξεργασία των ζωγραφιών των παιδιών	75
4. Συμπεράσματα	78
5. Ενδεικτικές δραστηριότητες	80

Βιβλιογραφία	81
Ενδεικτική βιβλιογραφία	83

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Ερωτηματολόγιο	86
2. Τραγούδια	91
3. Φωτογραφικό υλικό του εθίμου (γενικά)	96
4. Φωτογραφικό υλικό του Γιανίτσαρου	103
5. Φωτογραφικό υλικό της Μπούλας	108
6. Φωτογραφικό υλικό του «προσώπου»	112
7. Φωτογραφικό υλικό από τα εξαρτήματα της στολής	118
8. Φωτογραφικό υλικό από τα έργα των παιδιών	122
9. Βιβλιογραφία	138

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

«ΑΝΑΤΑΣΗ»

Τα πόδια σίγουρα στη γη
Ακόμα κι όταν τεντωμένα νυχοπατούν
Το στήθος ανοιχτό. Έκθετο.
Να φωλιάζει η ευρύχωρη καρδιά
Και τα χέρια...
Τα χέρια αγριοπερίστερα να χιμούν στον ουρανό
Σίγουρα χέρια. Σοβαρά.
Με το κατάλευκο μαντήλι δεμένο στον καρπό
Λάβαρα έμφυτης αθωότητας
Δε λικνίζονται. Δεν κάνουν νάζια
Είναι ή μου φαίνεται πως στο γύρισμά τους κόβουν ένα
κατακόκκινο μήλο;
Χέρια που κανοναρχούν
Ημερεύουν τον ανυπότακτο ήχο του ζουρνά
που ακολουθεί σαν πιστό σκυλί σκυφτό
τον αρχέγονο ατομικό χορό τους
Στο «άνοιγμα» μόνο του χορού του δείχνουν
το δρόμο της ελευθερίας του
και αυτός ανταποκρίνεται
κερνώντας τη μουσική του στον ουρανό.

Απόσπασμα από ποίημα με τίτλο «ΑΝΑΤΑΣΗ» του Αντώνη
Γιτόπουλου (2002)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"Η ιστορία του τόπου μας είναι μια μνήμη ζωντανή, που πρέπει να διατηρηθεί για να συνδεθεί το ένδοξο παρελθόν με το παρόν και να προάγει αξίες ζωής και ελευθερίας για το μέλλον.

Το έθιμο «Γιανίσαροι και Μπούλες» της Νάουσας είναι ένα μοναδικό έθιμο. Είναι ένα σημαντικό στοιχείο της τοπικής μας ιστορίας, αλλά και ταυτόχρονα τρόπος ζωής για τους Ναουσαίους και τις Ναουσαίες. Μεγάλωσαν μ' αυτό γενιές Ναουσαίων. Και είναι μια διαδικασία που δεν πρόκειται να σταματήσει ποτέ, αφού το έθιμο αποτελεί, εκτός από κομμάτι της ιστορίας και ένα κομμάτι της καρδιάς μας, της ζωής μας.

Στόχος μας πρέπει να είναι η διατήρηση των εθίμων, συνεπώς η διατήρηση της ιστορίας. Η διαφύλαξη της ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς μας με κάθε τρόπο."
(Γιάννης Σπάρτσης)

Λαμβάνοντας υπόψη τα όσα έγραψε στο βιβλίο του Τ. Μπαίτση, «Γιανίσαροι και Μπούλες της Νιάουσας», ο νομάρχης Ημαθίας Γ. Σπάρτσης και ζώντας κάθε χρόνο το έθιμο από κοντά, θέλησα κι εγώ με τη σειρά μου να ενισχύσω τη φήμη αυτού του εθίμου για να γίνει ακόμα πιο γνωστό και στην υπόλοιπη Ελλάδα μέσα από την πτυχιακή μου εργασία. Καθώς η παράδοση, και πιο συγκεκριμένα η παραδοσιακή μουσική και ο χορός είναι ένα από τα πράγματα που αγαπά και θαυμάζει ο λαός, προσπάθησα και εγώ μ' αυτόν τον τρόπο να βοηθήσω στο να διατηρηθεί αυτό το έθιμο και να διαδοθεί και πέρα από τα όρια του νομού Ημαθίας και τον όμορων νομών του.

Στόχος αυτής της εργασίας είναι να γνωρίσουν όσοι τη διαβάσουν, ένα μοναδικό έθιμο που συμβαίνει στη Νάουσα, τους «Γιανίσαρους και τις Μπούλες», να γνωρίσουν την ιστορία του εθίμου και της πόλης, τους χορούς και να παρακινηθούν να επισκεφτούν την πόλη για να δουν το έθιμο και από κοντά. Οι παιδαγωγικοί στόχοι αυτής της εργασίας

είναι να αποτελέσει έναν οδηγό μέσα από τον οποίο θα μπορέσουν οι παιδαγωγοί να διδάξουν στα μικρά παιδιά για τους «Γιανίσαρους και τις Μπούλες».

Η εργασία αυτή ξεκινάει με ένα ποίημα του εκπαιδευτικού Αντώνη Γιτόπουλου το οποίο περιγράφει με μεγαλοπρεπές τρόπο τον χαιρετισμό των Γιανιτσάρων και τον τρόπο με τον οποίο χορεύουν. Στη συνέχεια υπάρχει μια ενότητα που αναφέρεται στο ρόλο της μάσκας και στις μάσκες καρναβαλιού. Μετά γίνεται αναφορά στο Θεό Διόνυσο, στην καταγωγή και τη γέννησή του, στις μάσκες – προσωπίδα του και στους Διονυσιακούς Θιάσους. Ύστερα υπάρχει η ιστορία του εθίμου και η καταγωγή των ονομάτων «Γιανίσαρος» και «Μπούλα». Κατόπιν γίνεται αναφορά στο τελετουργικό μέρος του εθίμου και περιγράφεται η φορεσιά του Γιανίσαρου και της Μπούλας. Ύστερα γίνεται λεπτομερέστατη περιγραφή του «προσώπου» που φοράει ο Γιανίσαρος και σύγκριση με τον «πρόσωπο» που φοράει η Μπούλα. Σ' αυτό το σημείο υπάρχει και μια πλήρης περιγραφή της κατασκευής του «προσώπου». Προς το τέλος της εργασίας υπάρχει η επεξεργασία των ζωγραφιών των νηπίων και των ερωτηματολογίων που δόθηκαν σε μεγάλους χορευτές και γονείς. Τις ζωγραφίες των παιδιών και το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε, καθώς και φωτογραφίες από τους Γιανίσαρους και τη Μπούλες θα τις βρείτε στο παράρτημα που υπάρχει στο τέλος της εργασίας. Επίσης στις τελευταίες σελίδες θα βρείτε και κάποιες ενδεικτικές δραστηριότητες που μπορείτε να κάνετε με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας για να τους διδάξετε για τους Γιανίσαρους και τις Μπούλες. Οι εργασίες αυτές έχουν σχέση με την εικαστική και αισθητική καλλιέργεια των νηπίων. Τέλος, πέρα από την βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για να γραφτεί αυτή η εργασία και η οποία είναι και αυτή συγκεντρωμένη στις τελευταίες σελίδες, παραθέτω και μια ενδεικτική βιβλιογραφία την οποία μπορεί να διαβάσει οποιοσδήποτε θελήσει να ασχοληθεί με αυτό το θέμα ή απλώς θελήσει να μάθει κάποια επιπλέον πράγματα για το έθιμο.

Ακόμα πρέπει να σημειωθεί ότι μετά από κάθε κεφάλαιο, για περισσότερη ευκολία στην ανάγνωση, υπάρχουν βιβλιογραφικές παραπομπές.

Για να γίνει αυτή η εργασία δούλεψα περίπου έναν χρόνο. Ξεκίνησα μαζεύοντας τη βιβλιογραφία. Πήγα στη δημοτική βιβλιοθήκη της Νάουσας και στη βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου Θεσσαλίας και συγκέντρωσα όλα τα βιβλία και τα περιοδικά που είχαν σχέση με τον Διόνυσο, τις μάσκες καρναβαλιού και τους Γιανίσαρους και τις Μπούλες. Βιβλία πήρα, επίσης από τον καθηγητή Α. Μαγουλιώτη, τη νηπιαγωγό Σ. Θεολόγη, τον καθηγητή Ε. Βαλσαμίδα και τον χορευτή Γ. Τασιώνα. Από τη βιβλιοθηκάρια της δημοτικής βιβλιοθήκης Νάουσας, Τ. Παλιά, πήρα πολύτιμες πληροφορίες και για το ποια άτομα ασχολήθηκαν κατά καιρούς με το θέμα και με ποιον τρόπο ο καθένας. Επισκέφτηκα αυτά τα άτομα, πήρα πληροφορίες και από αυτά και γνώρισα μέσα από αυτά και άλλους Ναουσαίους που ασχολήθηκαν με το έθιμο και τους οποίους γνώρισα αργότερα. Στη συνέχεια επισκέφτηκα τα παραδοσιακά εργαστήρια κατασκευής στολών του Τόμτση και του Καρυδά για να δω το περιβάλλον μέσα στο οποίο κατασκευάζονται οι στολές, τα υλικά που χρησιμοποιούνται και τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται. Μάλιστα μια μέρα πήγαμε και με τα παιδιά του 5^{ου} νηπιαγωγείου Νάουσας στο εργαστήρι του Καρυδά για να δουν και αυτά από κοντά τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται οι στολές. Στη συνέχεια έφτιαξα ερωτηματολόγια και τα μοίρασα σε γονείς και σε χορευτές εν ενεργεία και μη. Για την κατασκευή των ερωτηματολογίων με βοήθησε πολύ η συνέντευξη που πήρα από Γ. Ζαχαριάδη τον πρόεδρο του ομίλου «Γιανίσαροι και Μπούλες». Ενώ για τα μικρά παιδιά οργάνωσα ένα μάθημα διδασκαλίας στο οποίο με τη βοήθεια των νηπιαγωγών Σ. Θεολόγη και Π. Γουδίνου, τους μιλήσαμε για τους Γιανίσαρους και τις Μπούλες, τους δείξαμε σχετικές φωτογραφίες και ύστερα τους βάλαμε να ζωγραφίσουν έναν Γιανίσαρο και μία Μπούλα. Αφού λοιπόν συγκέντρωσα όλες

τις απαραίτητες πληροφορίες για το έθιμο, άρχισα να διαβάζω τα βιβλία, τα περιοδικά και τα έντυπα ένα προς ένα και να απομονώνω τις πληροφορίες που μου χρειάζονται για την εργασία μου. Μετά από αυτό άρχισε η συγγραφή της. Τελευταίο κομμάτι αυτής της εργασίας αποτέλεσε η κατασκευή «προσώπου» η οποία έγινε στο εργαστήριο παραδοσιακών στολών του Μ. Τόμτση. Στην κατασκευή του προσώπου με βοήθησε ιδιαίτερα ο Θ. Τόμτσης ο οποίος κατασκεύασε έναν πρόσωπο μπροστά μου και μου έδωσε πολύτιμες πληροφορίες για την κατασκευή του. Αυτή ήταν λοιπόν όλη η διαδικασία που ακολούθησα για να γίνει αυτή η εργασία.

Τελειώνοντας την εισαγωγή, θα ήθελα να ευχαριστήσω για τη συνεργασία τους και την πολύτιμη βοήθειά τους, τους κυρίους Μ. Βαλασαμίδη καθηγητή Θεολογίας, Γ. Ζαχαριάδη ασφαλιστή και πρόεδρο του συλλόγου «Γιανίτσαροι και Μπούλες», Α. Καρυδά κατασκευαστή παραδοσιακών στολών, Τ. Μπάιτση αγρότη και λαογράφο της Νάουσας και τις κυρίες Φ. Τόμτση και τα παιδιά της κατασκευαστές παραδοσιακών στολών και ιδιαίτερα των υιό της Θωμά, Τ. Παλιά βιβλιοθηκάριο δημοτικής βιβλιοθήκης Νάουσας και τις νηπιαγωγούς του 5^{ου} νηπιαγωγείου Νάουσας Σ. Θεολόγη και Π. Γουδίνου. Ακόμα, θέλω να ευχαριστήσω όλους τους γονείς και τους χορευτές εν ενεργεία και μη που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια και μου έδωσαν τόσο πολύτιμες πληροφορίες για το έθιμο και φυσικά όλα τα παιδάκια του 5^{ου} νηπιαγωγείου Νάουσας για τις υπέροχες ζωγραφιές που μου χάρισαν.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τον υπεύθυνο καθηγητή αυτής της πτυχιακής εργασίας τον Α. Μαγουλιώτη που μου έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθώ με ένα τέτοιο θέμα, τον Β' βαθμολογητή της εργασίας Δ. Σακκή και τον Β. Αναγνωστόπουλο για τη συμβολική συμπαράστασης στην ολοκλήρωση της.

A) ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας, το Θεωρητικό μέρος όπως ονομάζεται, εξετάζεται ο ρόλος της μάσκας. Πόσα είδη μάσκας υπάρχουν, από τι είναι κατασκευασμένο το κάθε είδος, ποιος είναι ο ρόλος τους, που και πως μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το κάθε είδος μάσκας και για την εξυπηρέτηση ποιών σκοπών και αναγκών.

Στη συνέχεια γίνεται μια αναφορά στο Διόνυσο. Πως γεννήθηκε, που γεννήθηκε και ποιοι ήταν οι γονείς του. Ποια ιδιότητα έχει ως Θεός και ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόσο ως Θεού όσο και ως ηγητή ενός θιάσου. Γίνεται μια αναφορά στα προσωπεία που φορούσε στις διάφορες γιορτές. Ποιόν σκοπό εξυπηρετούσαν και από ποια υλικά ήταν κατασκευασμένα.

Ύστερα γίνεται μια προσπάθεια να βρεθεί η σχέση που μπορεί να έχει ο Διόνυσος και τα προσωπεία που φορούσε, με τους Γιανίσαρους και τις Μπούλες και τους προσώπους που φορούν κατά τη διάρκεια της τέλεσης του εθίμου. Για να βρεθεί η μεταξύ τους σχέση εξετάζεται η καταγωγή των ονομάτων που χρησιμοποιούνται στο έθιμο και στη συνέχεια η καταγωγή και η απαρχή του ίδιου του εθίμου και της τελετουργικής διαδικασίας που χρησιμοποιεί. Έτσι λοιπόν, γίνεται μια προσπάθεια να βρεθούν κοινές ρίζες στο παρελθόν.

Κατόπιν γίνεται αναφορά στα μέρη και στα εξαρτήματα που αποτελούν τη στολή του Γιανίσαρου και τη στολή της Μπούλας και δίνεται έμφαση στον πρόσωπο που φορούν στο κεφάλι τους οι Γιανίσαροι και στις διαφορές που παρουσιάζει με τον πρόσωπο που φορά η Μπούλα. Στον πρόσωπο δίνεται ιδιαίτερη προσοχή γιατί αποτελεί ένα από τα βασικότερα

στοιχεία της στολής και γι' αυτό εξετάζεται ξεχωριστά από την υπόλοιπη φορεσιά.

Τέλος, γίνεται λεπτομερής αναφορά στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται ο πρόσωπος και στα υλικά που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του και σχολιάζονται τα όσα έχει ζωγραφισμένα πάνω του, προσπαθώντας να γίνει κατανοητό γιατί χρησιμοποιούνται αυτά τα συγκεκριμένα υλικά, τι συμβολίζουν τα όσα έχει πάνω του ο πρόσωπος και τι συμβολίζουν τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή του.

2. ΜΑΣΚΑ

2.1. Η ΜΑΣΚΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ

«Μάσκα, δεν είναι αυτό που παρουσιάζει, αλλά αυτό που διαμορφώνει, δηλαδή αυτό που διαλέγει να μην παρουσιάσει» (Κ. Λεβύ - Στρως).

Στον όρο μάσκα αποδίδονται συνήθως τέσσερις διαφορετικές σημασίες, οι οποίες σε κάποιες περιπτώσεις αλληλοσυμπληρώνονται. Οι σημασίες που της αποδίδονται είναι οι εξής:

1. Η μάσκα είναι ένα ψεύτικο πρόσωπο που βοηθάει στο να δώσει κανείς στην εμφάνισή του μια διαφορετική χροιά, ακόμα και να μεταμφιεστεί.

2. Σε καθαρά φυσιολογικά πλαίσια, η μάσκα δηλώνει συχνά την πραγματική όψη ενός ανθρώπινου προσώπου ή και την αφύσικη όψη του στην περίπτωση μιας παθολογικής κατάστασης.

3. Στα πλαίσια της πλαστικής τέχνης μια μάσκα μπορεί να αναπαράγει ένα πρόσωπο. Π.χ. βάζουμε πάνω στο ανθρώπινο πρόσωπο μια στρώση κρέμας ή ζύμης ή ζελέ κτλ.

4. Στα πλαίσια της πρακτικής η μάσκα δηλώνει ένα είδος προστασίας. Π.χ. οι μάσκες οξυγόνου που χρησιμοποιούνται στα νοσοκομεία, οι μάσκες που φορούν οι ξιφομάχοι, οι μάσκες που φορούν οι δύτες για να αναπνέουν κάτω από το νερό κτλ. (Allard & Leffort 1989).

Βέβαια υπάρχουν και κάποιες άλλες σημασίες που αποδίδονται στη λέξη μάσκα οι οποίες δεν είναι αναγκαίο να αναφερθούν στην παρούσα μελέτη. Εκείνο, όμως, που θα πρέπει οπωσδήποτε να επισημανθεί είναι η σχέση που έχει η μάσκα με το θέατρο. Για να γίνει λοιπόν αυτό θα πρέπει να επιστρέψουμε στην κλασική αρχαιότητα, εκεί δηλαδή που για πρώτη φορά δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε η μάσκα με τον όρο «πρόσωπον», που δήλωνε αρχικά τη θεατρική μάσκα,

πριν καταλήξει να δηλώνει την προσωπικότητα, δηλαδή το άτομο με τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά του. Στην αρχαία ελληνική γλώσσα δηλαδή, ο όρος που χρησίμευε για να καθορίσει αργότερα την προσωπικότητα, φτιάχτηκε στην αρχή για τις ανάγκες του θεάτρου. Με μια αργή διαμόρφωση, που μπορούμε να παρακολουθήσουμε μέσα από τα κείμενα, η λέξη «πρόσωπον» γίνεται συνώνυμη του κοινωνικού ατόμου, παραχωρώντας τη θέση της σε μία καινούργια λέξη «προσωπείο», που δήλωνε από τότε και μέχρι σήμερα τη μάσκα του θεάτρου.

Το πρώτο παράγωγο της λέξης «πρόσωπον», είναι συγχρόνως μια μείωση των εννοιών της, αφού πρόσωπο σήμαινε το αντικείμενο μάσκα, εκείνον που την φορούσε και είχε επιπλέον την έννοια μιας στάσης συμπεριφοράς. Ο ελληνικός όρος δηλώνει το αντικείμενο που είναι τοποθετημένο μπροστά στο πρόσωπο.

Στο θέατρο, λοιπόν, η μάσκα αποτελεί την καθοριστική αρχή του θεατρικού γεγονότος και τη βάση του «είναι» και του «φαίνεσθαι» που το χαρακτηρίζει. Στο θέατρο τη μάσκα τη φοράει ο ηθοποιός – υποκριτής, ο οποίος με τη μεταμφίεσή του, τα λόγια και το σώμα του παρουσιάζει κάποιον άλλο. Αυτός ο άλλος είναι ο ίδιος ο ηθοποιός με το σώμα του, το πνεύμα του, τα συναισθήματά του και με έναν θεατρικό χαρακτήρα επιπλέον. Ωστόσο δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτή η παρουσίαση του κάποιου άλλου, πραγματοποιείται μόνο με τη μάσκα, γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η μάσκα άρχισε την ιστορία της σαν πρόσωπο, για να τη συνεχίσει σαν προσωπείο. Δηλαδή πάνω στις πρώτες θεατρικές μάσκες δεν υπάρχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που να δηλώνουν ορισμένους χαρακτήρες. Οι μάσκες αυτές γίνονται συγκεκριμένα θεατρικά πρόσωπα (χαρακτήρες), μόνο πάνω στη σκηνή. Το πρόσωπο προσδιορίζει αυτήν ακριβώς τη συγχώνευση ανάμεσα σ' ένα άτομο (ηθοποιό) και σ' ένα θεατρικό πρόσωπο. Ο ηθοποιός, «υλικό» προσφερόμενο σ' όλες τις δυνατές μεταλλαγές, ενσωματώνει μία απ' αυτές και

την παρουσιάζει με τη βοήθεια της μάσκας. Μ' αυτόν τον τρόπο, η μάσκα από πρόσωπο γίνεται προσωπίον αυτού του θεατρικού προσώπου. Θεωρώντας το θεατρικό πρόσωπο (χαρακτήρα) σαν έναν ηθοποιό σ' ένα ρόλο, συνεπάγεται μια αντιμετώπιση του θέματος μέσα από το πρίσμα της κοινωνικής ψυχολογίας, όπου οι λέξεις ρόλος όπως και προσωπικότητα, θεσπίστηκαν σαν όροι, αφού πρώτα έγινε η επεξεργασία τους στο θέατρο.

Με τη λέξη μάσκα εννοούμε, λοιπόν, το ρόλο που υποδύεται ένας ηθοποιός και τη μεταμόρφωση που υφίσταται καθώς περνά σ' έναν αναπαραστασιακό και συμβολικό κόσμο. Μ' αυτή τη μεταμόρφωση, ο ηθοποιός - άνθρωπος έκανε ένα ποιοτικό άλμα και έγινε ανθρώπινος. Έτσι, υποθέτουμε πως στη διαμόρφωση αυτού του ανθρώπου σε κοινωνικό πρόσωπο έπαιξε σημαντικό ρόλο η θεατρική μάσκα, το πρόσωπον ή προσωπίον.

Αυτό, όμως, που θέλουμε να βρούμε πίσω από την επιφάνεια της μάσκας είναι αυτό που μεταμορφώνει, κρύβοντας συγχρόνως την πρωταρχική του μορφή, δηλαδή αυτό που «διαλέγει να μην παρουσιάσει», όπως λέει και ο Κ. Λεβύ - Στρως.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε πως η μάσκα (προσωπίο), δημιουργία της ζωγραφικής και της γλυπτικής, απελευθερώνει τον ηθοποιό, ώστε να βιώνει ευκολότερα το ρόλο του αλλά και του επιτρέπει να είναι άνετος κάτω από αυτή, χωρίς να ντρέπεται. Το κουστούμι και η μάσκα για τον υποκριτή γίνεται σύμβολο, επιβάλλει τη στιγμιαία ταύτιση του με τον υποδύόμενο ρόλο, ερμηνεύει, αντιπροσωπεύει το χαρακτήρα του κάθε ρόλου. Η μάσκα δεν κρύβει τον ηθοποιό, αντίθετα τον ελευθερώνει να πλάσει ένα άλλο πρόσωπο, ακόμη και πέρα από την ανθρώπινη φύση του.

Σήμερα φοράνε τη μάσκα - προσωπίο όλοι οι ηθοποιοί, άντρες και γυναίκες. Στην αρχαία εποχή, όμως, οι ηθοποιοί (που ήταν μόνο άντρες) φορούσαν μάσκες, επειδή έπαιζαν πολλούς ρόλους, αλλά και υποδύονταν και τους γυναικείους

ρόλους. Επίσης η μάσκα έπαιζε και το ρόλο της ομοιομορφίας στο χορό. Η χρήση και η λειτουργία της μάσκας, όπως είναι γνωστό, είχε ποικίλους σκοπούς και γι' αυτό παρουσιάζονταν σε πολλά μεγέθη και μορφές. Κατασκευάζονταν από λεπτό ξύλο, φελλό ή λινό. Οι μεγάλες μάσκες φοριόντουσαν στο πρόσωπο με ανοιχτό το στόμα κατά τους αρχαίους Ελληνικούς και Ρωμαϊκούς χρόνους μάλλον για να βοηθήσουν να δυναμώσει η φωνή του υποκριτή. (Μαγουλιώτης Α. 1999).

Τέλος, ένα άλλο είδος μάσκας πολύ διαδεδομένο είναι οι μάσκες καρναβαλιού. Μια κατηγορία αυτών αποτελούν οι μάσκες των *manutones* οι οποίες εμφανίζονται στην Ιταλία. Στην Ιταλία, λοιπόν, και πιο συγκεκριμένα στη Σαρδηνία που στο χωριό *Mamoiada* οι μάσκες των *manutones* εμφανίζονται τόσο στο καρναβάλι όσο και την Πρωτοχρονιά, των Επιφανείων και στις 17 του Γενάρη (γιορτή του αγίου Αντωνίου). Ανάβουν τότε μεγάλες αναθεματικές φωτιές και ομάδες νέων περιφέρονται μέσα στο χωριό. Η στολή ενός *manutone* αποτελεί μια πλήρη μεταμφίεση, η μάσκα που είναι από σκαλιστό ξύλο και χαμογελά σαρκαστικά, τυλίγεται με μια γυναικεία μαντίλα πάνω από την οποία της φοράνε το χαρακτηριστικό μπερέ των βοσκών της Σαρδηνίας. Το σακάκι είναι από δέρμα κασίκας. Το σύνολο συμπληρώνεται από πολλά κουδούνια (στο στήθος «κυπριά» και στην πλάτη κουδουνάκια σαν χωνιά). Οι *manutones* μετακινούνται πολύ αργά και προχωρούν με βήμα πηδηχτό σκουντώντας πότε δεξιά και πότε αριστερά και πηδώντας επί τόπου τρεις διαδοχικές φορές. Ποτέ δε μιλούν και γι' αυτό το λόγο μια ομάδα νεαρών συμπληρώνεται από τους *issokatores* οι οποίοι δεν φορούν μάσκα αλλά χορεύουν, πηδούν, τραγουδούν και μιλούν (Allard & Leffort 1989).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Μαγουλιώτης, Α. (1999). *Το θέατρο ως τέχνη, το θέατρο ως παιχνίδι*. Βόλος: Εκτυπωτική Καρδίτσας.
- ▶ Περελή - Κοντογιάννη, Ρ. (1985). *Η μάσκα και το πρόσωπο*. Αθήνα: Θεωρία.
- ▶ Allard, G. & Leffort, P. (1989). *Η μάσκα*. Χατζηνικολής
- ▶ Levi - Strauss, C. (1981). *Ο δρόμος της μάσκας*. Χατζηνικολής.

2.2. ΟΙ ΜΑΣΚΕΣ - ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Α) ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Σύμφωνα με τον ιστορικό Ηρόδοτο, ο Διόνυσος γεννήθηκε από τη Σεμέλη, την κόρη του Κάδμου και είναι καρπός του έρωτά της με τον πατέρα των Θεών, το Δία. Κι εκτός από αυτό κυκλοφορεί επίμονα μια φήμη, που την αναφέρει κι ο ίδιος ο Διόνυσος όταν εμφανίζεται στη Θήβα, στην αρχή των Βακχών: πως είναι τάχα φυσικό παιδί της Σεμέλης και όχι γιος του Δία με μια θνητή. Υβριστική συκοφαντία. Ανεξάρτητα όμως από αυτήν, ο Διόνυσος δεν παύει να είναι ένα επίσημο μπάσταρδο του Δία, σαν τον Ηρακλή, και ν' αρχίζει τη σταδιοδρομία του σαν φτωχός συγγενής της οικογένειας των Ολυμπίων. Την αναγνώρισή του ως θεϊκής δύναμης ο Διόνυσος πρέπει να την κερδίσει, στον κόσμο των ανθρώπων, τουλάχιστον. Αυτή είναι η έμμονη ιδέα της θηβαϊκής του παρουσίας, της πιο σύνθετης από τις επιφάνειές του. Στη Βοιωτία και στην Αργολίδα ο Διόνυσος γνωρίζει την ταπείνωσή ενός Θεού που βλέπει να του συμπεριφέρονται σαν σε απλό θνητό, αν δεν τον κατηγορούν κιόλας για απάτη. (Detienne M. 1993, Λεκατσάς Π. 1971)

Σύμφωνα με το μύθο, η γέννηση του Διονύσου έγινε κατά τον παρακάτω τρόπο. Η Σεμέλη είναι μια μορφή της γης που μεταγουρίζει σε ηρωίδα, κόρη του Κάδμου. Όταν είχε στα σπλάχνα της το Διόνυσο, ξεγελάστηκε από την Ήρα να γυρέψει από το Δία να της παρουσιαστεί όπως παρουσιάστηκε της Ήρας σα μνηστήρας της, κι εκείνος παρουσιάστηκε μέσα στις φλόγες των κεραυνών που τη σκότωσαν. Στο βάθος της σκηνογραφίας των Βακχών ακόμα ανεβαίνει η φλόγα και ο καπνός από τ' αλλοτινά παλάτια της κεραυνωμένης Θεονύμφης. Το «μνήμα», ο «σηκός», ο «θάλαμος» και τα «δόμων ερείπια» των Βακχών, είναι το γνώριμο άβατο, ο τόπος που τον άγιασε το Αστροπελέκι. Η όψη των

πυρπολημένων ανακτόρων γέννησε ή βεβαίωσε το μύθο του Κεραυνού, που αντιστοιχούσε στη φύση των δύο Θεοτήτων. Το Αστροπελέκι, ο μηνυτής και συνοδός της Βροχής, είναι τύπος της Θεογαμίας του Ουρανού και της Γης, του ουρανού που ρίχνει τη βροχή και της γης που γονιμεύεται από αυτήν. Η Σεμέλη είναι η Γη, ο Δίας ο Ουρανός, το Αστροπελέκι ο γάμος τους και ο Διόνυσος, ο γιος του ουρανού και της Γης, του Δία και της Σεμέλης. Η γέννηση ενός βλαστικού Θεού από την ένωση του Ουρανού και της Γης δίνει ένα βάθος και μια ατόφια του μύθου λαμπρότητα, που οι ψυχροί φυσιοκρατικού τύπου μύθοι δύσκολα βρίσκουν. Μα παρουσιάζοντας τη Σεμέλη θνητή, ο μύθος έπρεπε να κάνει Θεό το Διόνυσο που γεννημένος από γάμο Θεού και θνητής, θα ήταν και εκείνος θνητός. Μια αρχαία ερμηνεία αναγράφει τη θεότητα του Διονύσου στο ίδιο το Αστροπελέκι: ο κεραυνός δίνει το θάνατο για να κερδίσει την αθανασία. Ο μύθος ωστόσο κάνει Θεό τον Διόνυσο με ποιο περίπλοκο τρόπο. Κισσοί φυλάξανε το θείο βρέφος από τη φωτιά κι ο Δίας για να αποσωθούν οι μήνες της κυοφορίας του, έραψε το βρέφος στο μηρό του. Εκεί είναι που γεννήθηκε ο Διόνυσος, έχοντας εγκυμονηθεί, όχι μονάχα από θνητή μάνα μα και από το θεϊκό του πατέρα. (Λεκατσάς Π. 1971)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Λεκατσάς, Π. (1971). *Διόνυσος, καταγωγή και εξέλιξη της Διονυσιακής Θρησκείας*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού Και Γενικής Παιδείας.
- ▶ Detienne, M. (1993). *Ο Διόνυσος κάτω από τ' αστέρια*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Β) ΟΙ ΜΑΣΚΕΣ - ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΟΙ ΘΙΑΣΟΙ

Η συγκλονιστική είσοδος του Θεού και η αναπόφευκτη παρουσία του βρήκε ένα σύμβολο που λέει ακόμα περισσότερα από τις λατρευτικές μορφές που ως τώρα παρουσιάστηκαν. Μια εικόνα μέσα από την οποία διακρίνεται το βλέμμα του συνταρακτικού αινίγματος της διττότητάς του και μαζί μ' αυτόν η παράνοια. Αυτό είναι η μάσκα.

Ο Διόνυσος θεωρήθηκε ως ο Θεός της μάσκας (Otto W. 1991), γιατί παρουσιάζεται κατά καιρούς με διάφορες μάσκες. Αποκλειστικά για τις διονυσιακές μάσκες γνωρίζουμε ότι από μόνες τους έπρεπε να αναπαριστούν τον ίδιο το Θεό στην επιφάνειά του. Ήταν αναπαραστάσεις μεγάλης κλίμακας φτιαγμένες από ανθεκτικό υλικό. Τα μάτια ήταν αρκετά μεγάλα και διαπεραστικά για να γίνεται αισθητή η αυθεντικότερη εμφάνιση ανθρωπόμορφων ή ζωόμορφων όντων. Η εμφάνιση αυτή διατηρείται από τη μάσκα και μάλιστα τελεσφόρα τόσο περισσότερο όσο αυτή δεν είναι παρά επιφάνεια. Γι' αυτό η μάσκα αποτελεί την πιο ισχυρή αισθητή εικόνα της παρουσίας. Τα ευθυτενή της μάτια είναι αναπόφευκτα, το πρόσωπό της αδυσώπητα ακίνητο, εντελώς διαφορετικό από άλλες εικόνες που μοιάζουν έτοιμες να κινηθούν, να κάνουν στροφή, να περπατήσουν. Εδώ δεν υπάρχει παρά αναμέτρηση από την οποία δεν μπορεί να διαφύγει κανείς. Αμετακίνητο, σαγηνευτικό Κατέναντι. Ξεκινώντας από εδώ πρέπει να αντιληφθούμε ότι η μάσκα που ήταν πάντοτε ιερό αντικείμενο, μπορούσε να φορεθεί και σ' ένα ανθρώπινο πρόσωπο για να παραστήσει την εμφάνεια ενός Θεού ή πνεύματος.

Και παρά ταύτα, έτσι εξηγείται μόνο κατά το ήμισυ το φαινόμενο της μάσκας. Η μάσκα είναι όλη αναμέτρηση – και μόνο αναμέτρηση, τίποτε παρ' εκτός το Κατέναντι. Δεν έχει πίσω όψη – τα πνεύματα δεν έχουν πλάτη, λέει ο λαός. Δεν έχει τίποτα που να ξεπερνά την ισχυρή αντιπαράθεση –

επομένως, ούτε πλήρη παρουσία. Είναι το σύμβολο και η εμφάνεια που είναι και συγχρόνως δεν είναι παρόν. Η πλέον άμεση παρουσία και η απόλυτη απουσία την ίδια στιγμή.

Ύστερα από έρευνες βρέθηκε ένας αρκετά μεγάλος αριθμός масκών του Διονύσου, κάποιες από τις οποίες έχουν διατηρηθεί ακόμα και σήμερα. Μια από αυτές, μαρμάρινη, μεγαλύτερη του φυσικού και στεφανωμένη με κισσό προέρχεται από το δεύτερο μισό του 6^{ου} αιώνα και ανήκει στο ιερό του Διονύσου της αττικής Ικαρίας που και σήμερα ακόμα ονομάζεται Διόνυσος. Αυτή είναι και η πιο διαδεδομένη μάσκα. Τα κλαδιά κισσού τυλίγονται πάνω από τη μάσκα όπως οι κορυφές των δέντρων, αναρριχώνται γύρω από τα ελεύθερα μέρη του ξύλινου κίονα, αναφύονται από τη βάση της, ενίοτε και ξεκινούν, όπως τα κλαδιά των δέντρων, από την ίδια την εσθήτα του θεού. Αυτή η μάσκα είχε προφανώς λατρευτική χρήση την οποία γνωρίσαμε από τις αγγειογραφίες (Otto W. 1991, Λεκατσάς Π. 1971).

Οι μάσκες του Διονύσου, λόγω του μεγέθους τους και της κατασκευής τους από ελαφρότερο υλικό ήταν αδύνατο να φορέθηκαν ποτέ στο πρόσωπο ανθρώπου. Ήταν, όσο κι αν φανεί παράξενο, εικόνες του θεού για τη σκέψη αυτών των ανθρώπων. Το παράδοξο όμως αυτό γεγονός είναι που μπορεί να μας οδηγήσει στα διονυσιακά μυστήρια. (Otto W. 1991)

Στις μάσκες αυτές δεν παριστάνεται κάθε ον που βρίσκεται εκτός ανθρώπινου πεδίου, αλλά μόνο τα στοιχειώδη όντα που ανήκουν στο βασίλειο της γης. Προς τιμήν τους στήνονταν και οι πολλοί και διάφοροι χοροί масκοφόρων ανθρώπων, πολλοί από τους οποίους έχουν διατηρηθεί στα καρναβαλικά έθιμα μέχρι τις μέρες μας. Αυτοί οι χοροί αποτελούνται από έναν «οικοδεσπότη», το Διόνυσο, γύρω από τον οποίο συγκροτείται ο θίασος, το μικρό μπουλούκι που δεν έχει άλλον αφέντη από τον εαυτό του και που οργανώνεται καθώς ανεβαίνει ο ρυθμός της έκστασης, για να υπηρετήσει τον Βάκχο. «Σύμφωνα με το μύθο, η ίδια η Σεμέλη κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης της καταλήφθηκε από ακατανίκητη

επιθυμία χορού: μόλις άκουγε αυλό έπρεπε να χορέψει και το παιδί μέσα της χόρευε μαζί. Αυτός ίσως να είναι και ο λόγος που ο Διόνυσος αγαπούσε τόσο πολύ το χορό (Otto W. 1991)». Ένας από τους λόγους, όμως, που ο Διόνυσος φαντάζει τόσο έντονα ως ο κατεξοχήν θεός του θιάσου, του περιβάλλοντος αυτού όπου η θρησκευτική ζωή εξατομικεύεται, είναι και το ότι πορεύεται από δρόμους που τους χαράζει η ιδιότητά του ως ξένου. (Otto W. 1991, Detienne M. 1993)

Η ιδιότητα του ξένου σημαδεύει βαθιά την προσωπικότητα του Διονύσου. Τόσο ως προς τον τρόπο σχέσης που ευνοεί, όσο και ως προς τη τάση του να αυτοαποκαλύπτεται φορώντας προσωπείο. Μέσα από αυτό το προσωπείο, που του αποδίδει την εικονογραφική του ταυτότητα, ο Διόνυσος εκδηλώνει τη φύση ενός θεού επιφανούς που ταλαντεύεται αδιάκοπα ανάμεσα στην παρουσία και την απουσία. Είναι πάντοτε ένας ξένος, μια μορφή που πρέπει να εξακριβωθεί η ταυτότητά της, ένα πρόσωπο που πρέπει να αποκαλυφθεί, ένα προσωπείο που, όσα κάνει φανερά, άλλα τόσα κρύβει. (Detienne M. 1993)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Λεκατσάς, Π. (1971). *Διόνυσος, καταγωγή και εξέλιξη της Διονυσιακής Θρησκείας*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού Και Γενικής Παιδείας.
- ▶ Detienne, M. (1993). *Ο Διόνυσος κάτω από τ' αστέρια*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- ▶ Otto, W. (1991). *Διόνυσος μύθος και λατρεία*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

3. "ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ", ΕΘΙΜΟ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

3.1 Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ

Μέσα στην περίοδο της αποκριάς, μαζί με τα καρναβάλια, τελείται στη Νάουσα και ένα έθιμο που σχετίζεται με τα γυρίσματα του κύκλου του ανθρώπινου βίου και την ετήσια αναγέννηση του κόσμου, το οποίο κατά τον Ε. Βαλσαμίδη ονομάζεται «Μπούλες», ενώ Τ. Μπάιτση ονομάζεται «Γιανίτσαροι και Μπούλες». Το έθιμο αυτό ανήκει στον τύπο των εορτών που έχουν αγροτική προέλευση και που τελούνται κυρίως για να εξασφαλίσουν οι άνθρωποι την υγεία, τη γονιμότητα και την αφθονία στη γη και στα ζωντανά. (Μπλέτσου Ε., Πετρά Ι., Καρατσιώλη Σ. 2003, Περιοδικό «Νιάουστα» τεύχος 82, σελ. 25-28)

Ανιχνεύοντας τις ρίζες του εθίμου, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως το έθιμο πρέπει να ξεκίνησε στην αρχαιότητα και να σχετίζεται με τις διονυσιακές τελετές και πιο συγκεκριμένα με τις τελετές που γίνονταν από τις αρχές του Φεβρουαρίου μέχρι τα τέλη Μαρτίου και που αφορούν την γιορτή των Ανθεστηρίων. Τα Ανθεστήρια ήταν μια γιορτή που γινότανε στην αρχαιότητα, ήτανε αφιερωμένη στους νεκρούς και γινότανε για να υποδεχτούν οι άνθρωποι την άνοιξη και να τιμήσουν τον Θεό που την εκπροσωπούσε, δηλαδή τον Διόνυσο, που ήταν ο Θεός του κρασιού και της ανανεωμένης φύσης. Με τον τρόπο αυτό οι πιστοί επιζητούσαν την εύνοια των Θεών για γόνιμη γη και πλούσια σοδειά. Οι Μακεδόνες φαίνεται ότι τιμούσαν ξεχωριστά το Διόνυσο, Βάκχο και μαρτυρίες γι' αυτό μπορούν να θεωρηθούν Α) η αγάπη των Μακεδόνων για το κρασί, Β) το ότι ο μεγάλος τραγικός ποιητής της αρχαιότητας Ευριπίδης έγραψε τις Βάκχες στα χρόνια που ζούσε στη Μακεδονία όπου και πέθανε και Γ) ότι σύμφωνα με την Εγκυκλοπαίδεια του «Πυρσού», η λατρεία

του Διονύσου διαδόθηκε από τη Θράκη στην Ελλάδα με τα Θρακικά φύλα που κατοίκησαν πρώτα τη Θεσσαλία και τις κοιλάδες του Παρνασσού και του Ελικώνα. (Μπαίτσης Τ. 2001, Μπλέτσου Ε., Πετρά Ι., Καρατσιώλη Σ. 2003, Περιοδικό «Νιάουστα» τεύχος 82, σελ. 25-28)

Στην πορεία του χρόνου το έθιμο αυτό συναντήθηκε με διάφορες μορφές, οι οποίες σχετίζονται με τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται. Όντας λοιπόν ένα έθιμο που συνδυάζει θρησκευτικά, τελετουργικά και λαϊκά στοιχεία, είναι πολύ λογικό να μεταλλαχθεί στην πορεία του χρόνου, να προσαρμοστεί στα εκάστοτε δεδομένα και να φτάσει μέχρι τις μέρες μας έχοντας μια πολύ διαφορετική μορφή από αυτήν που είχε παλιότερα. Παρόλα αυτά όμως, το έθιμο αυτό εξακολουθεί να έχει πολλά κοινά στοιχεία με τη αρχαιότητα, από την οποία προέρχεται κιόλας, και να μην έχει αλλοιωθεί πολύ από το πέρασμα των χρόνων και τις επιδράσεις τις οποίες δέχθηκε κατά καιρούς.

Έτσι λοιπόν, όπως και στις μέρες μας, στα Ανθεστήρια η νύφη - «Μπούλα» που ενσαρκώνει τον Δίονυσο είναι ο κορυφαίος του Θιάσου, ντυμένος με την παραδοσιακή νυφική ενδυμασία. Στο κεφάλι της φέρει πέπλο και λουλουδένιο στεφάνι, σύμβολο της Άνοιξης ενώ πολύχρωμες κορδέλες κρέμονται μέχρι τους μηρούς της. Το προσωπίο της παρουσιάζει μικρές διαφορές από το προσωπίο του «Γιανίσαρου». Δεν φέρει κέρατα όπως οι «Γιανίσαροι» και έχει δύο κόκκινους κύκλους στα μάγουλά της. Η θέση της στο δρώμενο είναι στο κέντρο του Θιάσου. Οι «Γιανίσαροι» παρατεταγμένοι δεξιά και αριστερά ο ένας πίσω από τον άλλον, την συνοδεύουν και την προφυλάσσουν με διάφορες τελετουργίες που εκτελούν. (Ζιώτας Θ. 2003)

Επίσης κατά τον κ. Π. Δεινόπουλο (Βαλσαμίδης Ε. 2003), τουρκάλα νύφη είναι ο Δίονυσος ντυμένος γυναικεία, με προσωπίο γυναικείο, με κισσοστόλιστη ανθοφόρο κόμη, με θύρσο και τύμπανο, φερόμενος επί πάνθηρος.

Από τα παραπάνω φαίνεται, λοιπόν, ότι το έθιμο είναι Διονυσιακό και ότι η μάσκα είναι Διονυσιακή. Και της ανδρικής και της γυναικείας μορφής. Δηλαδή είναι του Διονύσου. Βέβαια στο έθιμο «Μπούλες της Νάουσας», κατά τον Ε. Βαλσαμίδη, υπάρχουν πέραν των Διονυσιακών και προδιονυσιακά στοιχεία. Αυτό φαίνεται κυρίως από το ότι η ανθρωπόμορφη προσωπίδα της «Μπούλας» περισώζει κατάλοιπα ζωόμορφης κάλυψης. (Βαλσαμίδης Ε. 2003)

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως το έθιμο δεν ξεκίνησε το 1705, όπως λέγεται, αλλά ότι είναι πολύ παλιότερο και διατρέχει και τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπου και αναβιώνει ξανά.

Έτσι λοιπόν, το έθιμο αρχίζει να αναβιώνει στη Νάουσα το 1705, όταν ο Σουλτάνος παραβιάζοντας τα ιδιαίτερα προνόμια* της πόλης έστειλε τον σιλιχτάρη των ανακτόρων Αχμέτ Τσελεμπή, για να κάνει το πρώτο παιδομάζωμα στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

Η πόλη τότε, όχι μόνο αρνήθηκε να παραδώσει τα παιδιά της, αλλά σκότωσε και τον απεσταλμένο. Αυτό το γεγονός που συνέβη στην περίοδο της αποκριάς έγινε και η αφορμή πολλοί Ναουσαίοι να φύγουν κλέφτες στο Βέρμιο, υπό την αρχηγία του φημισμένου κλεφταρματοβλίου καπετάν Ζήση Καραδήμου. Το αποτέλεσμα αυτής της ανταρσίας ήταν η καταστροφή του ανταρτικού σώματος του Καραδήμου.

Με αφορμή αυτό το γεγονός, οι νέοι της Νάουσας, την επόμενη αποκριά ντύθηκαν την αρματολική τους φορεσιά, με τον πρόσωπο, όπως έφτασε μέχρι τις μέρες μας από την αρχαιότητα, τα ασημικά* που σχημάτιζαν έναν τέλειο θώρακα,

* Σύμφωνα με την ιστορία, στη Νάουσα, μέχρι το 1822, δεν κατοικούσαν Τούρκοι εκτός από δύο άτομα που αποτελούσαν σκιά εξουσίας. Ακόμα και ο Ελβιγιά Τσελεμπή, κορυφαίος τιτλούχος του Σουλτάνου, κατά συμβουλή των δύο αυτών Τούρκων, δεν διανυκτερεύει στη Νάουσα.

* Ασημικά = χαίμαλιά και κοσμήματα

τις μακριές τους πάλες* και όλα τα εξαρτήματά τους. Ενθουμούμενοι ίσως τα παλικάρια του Καραδήμου, που ήταν μαζί τους και χάθηκαν για πάντα, τριγύρισαν στα όρια και στο κέντρο της πόλης, χορεύοντας από γειτονιά σε γειτονιά, περνώντας από τα σημαδιακά πλατάνια, με τον ίδιο τρόπο που γινότανε και η περιφορά του επιταφίου στα όρια της ενορίας του καθώς και οι ιερές λιτανείες για να διώξουν το κακό. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι το ίδιο δρομολόγιο ακολουθείται μέχρι και σήμερα από τα μπουλούκια, παρά το ότι η πόλη έχει μεγαλώσει πολύ συγκριτικά με το παρελθόν. (Μπαίτσης Τ. 2001, Περιοδικό «Νιάουστα» Τεύχος 73, σελ. 162)

Με την ιστορία του εθίμου, όμως, συνδέονται και άλλα εξίσου σημαντικά γεγονότα, όπως η οργάνωση και η προετοιμασία της Επανάστασης του 1821 από τους Φιλικούς, η Επανάσταση του 1821 και ο χαλασμός της Νάουσας το 1822. (Μπαίτσης Τ. 2001)

Το έθιμο μέχρι το 1822 είναι αποκριάτικο δρώμενο. Αλλά και μετά το 1822, όταν αναβιώνει, λειτουργεί επίσης ως ευετήριο και αποτρόπαιο με τους Τουρκομαχαλάδες απέξω. Είναι φυσικό αυτό το έθιμο ως ελεύθερη έκφραση του φρονήματος του Έλληνα να είναι και επαναστατικό. Όσο η Τουρκική καταπίεση αυξάνει τόσο το έθιμο γίνεται πλατφόρμα του πατριωτικού φρονήματος των κατοίκων. Η συμμετοχή στο έθιμο των αρματολών Ναουσαίων και Μακεδονομάχων κατά καιρούς άλλαξε τη φορά της ταύτισης. Όταν η λευτεριά γίνεται πόθος τότε η μάσκα που καλύπτει τον υπερασπιστή της ταυτίζεται μ' αυτόν. Οι Γιανίτσαροι και οι Μπούλες είναι εκφραστές του αγέρωχου, του αδούλωτου ελληνικού χαρακτήρα. Η έκφραση και η εκδήλωση ελεύθερου φρονήματος είναι στη δομή του εθίμου ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του. Το έθιμο αποτελεί μια τελετή που είναι υπόδειγμα ευταξίας και μεγαλοπρέπειας, η οποία έχει μεταβαλλόμενο και υπαρκτό περιεχόμενο, έχει αρχή και τέλος, πλοκή και κάθαρση και για αυτόν τον λόγο μπορεί να

* Πάλα = είδος σπαθιού

συγκριθεί με τις αρχαίες τραγωδίες. Άλλωστε, όπως ανέφερε και η Σ. Δούκα στην εισήγησή της στο σεμινάριο της Μελίκης, «η τραγωδία έχει άμεση σχέση με τη λατρεία του Θεού Διονύσου και με τις γιορτές που γίνονταν προς τιμήν του και θεωρούνται από τις μεγαλύτερες στον αρχαίο κόσμο». (Βαλσαμίδης Ε. 2003)

Ωστόσο, το έθιμο γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή του στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20ου. Την περίοδο αυτή έγιναν, κατά την μαρτυρία του μπάρμπα Κωνσταντού Πιπτάκη, έντεκα μπουλούκια Γιανίσαροι. Εξαίρεση αποτελεί η περίοδος του Β' παγκοσμίου πολέμου και του εμφυλίου, έως περίπου το 1954, κατά την οποία οι δύσκολες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες δεν επέτρεψαν την τέλεσή του.

Ακόμα και έτσι, όμως, το βέβαιο είναι πως οι Γιανίσαροι και οι Μπούλες έφτασαν ως τις μέρες μας, φορτωμένοι παλιές μνήμες και ιστορίες, αλλά πάντα φρέσκοι και ικανοί να εκφράσουν τους καημούς και τις ανάγκες της δικής μας εποχής. (Μπαίτσης Τ. 2001)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Βαλασαμίδης, Ε. (2003). *Οι μπούλες της Νιάουσας, εισήγηση στο σεμινάριο της Μελίκης*.
- ▶ Ζιώτας, Θ. (2003). *Οι Μπούλες της Νάουσας, από τη φυλετική μύηση στη διονυσιακή λατρεία*. Θεσσαλονίκη: Cory City digital.
- ▶ Λεκατσάς, Π. (1971). *Διόνυσος, καταγωγή και εξέλιξη της Διονυσιακής Θρησκείας*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού Και Γενικής Παιδείας.
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (2001). *Γιαννίσαροι και Μπούλες της Νιάουσας*. Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπλέτσου, Ε., Πετρά, Ι., Καρατσιώλη, Σ. (2003). *Μπούλες της Νιάουσας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι Γιαννίσαροι και οι Μπούλες*. Τεύχος 6, σελ. 14-15. Επιμέλεια άρθρου: Τάκης Μπαίτσης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γιαννίσαρος και Μπούλα (Η ιστορία των ονομάτων)*. Τεύχος 70, σελ. 37-38. Επιμέλεια άρθρου: Θωμάς Γαβριηλίδης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γιαννίσαροι και Μπούλες στη Νάουσα και στα Λεχαινά (Κοινές ρίζες στην Αρχαιότητα και στην Τουρκοκρατία)*. Τεύχος 73, σελ. 162-164. Επιμέλεια άρθρου: Πέτρος Δεινόπουλος.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Αγροτική αποκριά*. Τεύχος 82, σελ. 25-28. Επιμέλεια άρθρου: Μιράντα Τερζοπούλου.
- ▶ Detienne, M. (1993). *Ο Διόνυσος κάτω από τ' αστέρια*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- ▶ Otto, W. (1991). *Διόνυσος μύθος και λατρεία*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

3.2. Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Σύμφωνα με τα όσα ανέφερα παραπάνω, το έθιμο Γιανίτσαροι και Μπούλες της Νάουσας έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα και σχετίζεται με τις γιορτές που γίνονταν προς τιμήν του θεού Διόνυσου. Αυτό το έθιμο παρόλο που ξεκίνησε στην αρχαιότητα δε χάθηκε με το πέρασμα του χρόνου, αλλά κατόρθωσε να διασωθεί και να φτάσει μέχρι τις μέρες μας παραλλαγμένο και φορτωμένο με κάποιες ξένες επιδράσεις ή προσαρμογές στις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες. Αυτές οι συνθήκες στάθηκαν η αφορμή να πάρει και το έθιμο το όνομα του.

Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με τον Θ. Γαβριηλίδη το έθιμο περνάει από τέσσερις βασικές περιόδους που έπαιξαν σημαντικό ρόλο τόσο στην ονομασία του όσο και στην ονομασία κάποιων εξαρτημάτων της στολής που φορούν οι χορευτές.

Η πρώτη περίοδος σχετίζεται με την αρχαία Ελλάδα. Σ' αυτήν γίνεται αναφορά στο γάμο του Διονύσου με τη Βασιλίνα, τη γυναίκα του εκάστοτε Βασιλιά, που γινόταν στις Αιγές. Στο θεϊκό αυτό γάμο πιθανόν να τοποθετούσαν δίπλα στο ομοίωμα του Διονύσου που ήταν ο γαμπρός και το ομοίωμα της Βασιλίννας που ήταν η νύφη. Συνεπώς, είναι πολύ πιθανό το έθιμο να ονομαζόταν αρχικά «ο γάμος του Διονύσου και της Βασιλίννας». Τα ομοιώματα αυτά εικάζεται ότι ήταν φτιαγμένα από πηλό και ότι ονομάζονταν «βαβύλαι» αφού ο πηλός λεγόταν «βαβύλας». Έτσι λοιπόν δεν είναι καθόλου απίθανο και το έθιμο να ονομαζόταν «οι Βαβύλαι», να προφερόταν ως «Μπαμπούλαι» και από αυτό το όνομα να προέρχεται το νεοελληνικό οι «Μπαμπούλες» το οποίο απλοποιημένο προφέρεται «Μπούλες». (Περιοδικό «Νιάουστα» τεύχος 70 σελ. 38, Μπαίτσης Τ. 2001, Μπλέτσου Ε., Πετρά Ι., Καρατσιώλη Σ. 2003)

Η δεύτερη περίοδος αναφέρεται στους Ελληνορωμαϊκούς χρόνους. Οι επιδράσεις του εθίμου σ' αυτήν την εποχή φαίνονται κυρίως στις χορευτικές φιγούρες και στον

κεφαλόδεσμο του Διονύσου, το ταράμπουλο. Είναι πολύ πιθανό, δηλαδή, οι Ρωμαίοι να αποκαλούσαν τη νύφη terra - babula για να δηλώσουν το υλικό από το οποίο είναι κατασκευασμένη, δηλαδή τον πηλό. Έτσι λοιπόν από το ελληνορωμαϊκό σύνθετο terra - babula με απλοποίηση προήλθε η λέξη terrabula, στη συνέχεια η λέξη tarabula για να καταλήξουμε στη λέξη ταράμπουλο. Επίσης δεν αποκλείεται σε κάποια χρονική περίοδος οι χορευτές να χόρευαν μπροστά στα πήλινα ομοιώματα του ζευγαριού που ονομάζονταν «Μπαμπούλες» και από αυτά ο θίασος ήταν γνωστός ως οι «Μπαμπούλες». (Περιοδικό «Νιάουστα» τεύχος 71 σελ. 68, Μπλέτσου Ε., Πετρά Ι., Καρατσιώλη Σ. 2003)

Η τρίτη περίοδος αναφέρεται στα Βυζαντινά χρόνια όπου μετά την επικράτηση του χριστιανισμού, σύμφωνα με τους κανόνες εξέλιξης της γλώσσας, το όνομα Διόνυσος και τα παράγωγά του Διονύσιος και Διονυσάς έγιναν Ντιόνουσος - Ντιονούσιος - Ντιονουσάς - Γιάνουσος - Γιαννούσιος (Γιανούσις) - Γιανουσάς. Αυτό δημιούργησε κάποια σύγχυση ανάμεσα σ' αυτά και στο χριστιανικό όνομα Ιωάννης και στα παράγωγά του Γιάννης - Ιωαννίτης - Γιαννίτης - Ιωαννίκος - Γιαννίκος - Γιαννίτσος κλπ. Επίσης από την αρχαία ελληνική λέξη πάλληξ ή πάλλαξ προήλθε η λέξη παλληκάριον, παλληκάριν, παλληκάρι, παλικάρι και παλληκάρια. Και παλικάρια ονομάζονταν οι χορευτές του Διόνουσου, Γιάνουσου ή Γιάνυττου και της Βασιλίννας, Μπαμπούλας ή Μπούλας, ώσπου κάποτε ονομάστηκαν Γιανουτσάρια και Γιανυτσάρια ως ακόλουθοι του Γιάνουσου, Γιάνυσου, Διόνουσου. Ο Διόνυσος όμως επειδή ήταν ο αρχιχορευτής ονομάστηκε Γιανύτσαρος ως μεγεθυντικό του Γιάνυττος. Έτσι λοιπόν για κάποιο διάστημα ο θίασος αποτελούνταν από την Μπούλα και τα Γιανυτσάρια, δηλαδή τους χορευτές που ονομάστηκαν έτσι γιατί είχαν το δικαίωμα να χορεύουν όλοι πρώτοι. Έτσι έμειναν στον θίασο οι Γιανίτσαροι και η Μπούλα και το έθιμο αρχικά ονομάστηκε «οι Μπούλες». (Περιοδικό

«Νιάουστα» τεύχος 71 σελ. 68, Μπαίτσης Τ. 2001, Μπλέτσου Ε., Πετρά Ι., Καρατσιώλη Σ. 2003)

Η τέταρτη και τελευταία περίοδος κατά τον Θ. Γαβριηλίδη είναι η εποχή της Τουρκοκρατίας όπου το έθιμο απέκτησε πιο έντονο εθνικό χαρακτήρα. Σ' αυτήν την περίοδο παρουσιάστηκε και η λέξη «Γενίτσαρος» που προερχόταν από τις τουρκικές λέξεις *eni - ceri* που σημαίνουν «νέος στρατός». Σύμφωνα με τον Θ. Γαβριηλίδη η καινούργια λέξη δεν δημιούργησε σύγχυση στους Ναουσαίους γιατί γνώριζαν ότι οι δύο λέξεις δεν είχαν καμία σχέση μεταξύ τους και ότι άλλο πράγμα είναι ο Γιανίτσαρος και άλλο ο Γενίτσαρος.

Ο Ε. Βαλσαμίδης, όμως, στην εισήγηση του στο σεμινάριο της Μελίκης αναφέρει ότι το σώμα των Γενιτσάρων που ιδρύθηκε στα χρόνια της επέκτασης των Τούρκων στις Χριστιανικές περιοχές της Ανατολής και της Δύσης, δημιουργήθηκε από τη στρατολόγηση παιδιών, από το γνωστό παιδομάζωμα. Γι' αυτά τα παιδιά εκτός από τον όρο Γενίτσαροι χρησιμοποιούνταν και ο όρος Γιανίτσαροι με το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο. Στο σώμα αυτό δεν έμπαιναν Τούρκοι, αλλά μόνο εξισλαμισμένα Ελληνόπουλα. Οι στολές του δρώμενου «Μπούλες» καθώς και η ονοματολογία της ενδυμασίας τους δεν έχουν καμία σχέση με τις στολές των Γενιτσάρων. Συνεπώς σύμφωνα με τον Βαλσαμίδη το έθιμο πρέπει να ονομάζεται «Μπούλες» και να μην χρησιμοποιείται σ' αυτό καθόλου ο όρος Γενίτσαρος ή Γιανίτσαρος που παραπέμπει στο Τούρκικο σώμα των Γενιτσάρων.

Ο Ε. Βαλσαμίδης υποστηρίζει ακόμα ότι το όνομα Μπούλα είναι κοινό και για την ανδρική και για την γυναικεία μορφή και ότι μπορεί να προέρχεται από το αγγλικό *bull* που σημαίνει ταύρος και ότι το τaráμπουλο ως κατασκευή ίσως παραπέμπει σε ταύρια δορά. Επίσης αναφέρει ότι η Μπούλα πρέπει να έχει κάποια σχέση με το γνωστό ομφαλωτό κόσμημα ή με το χρυσό περίαπτο που φορούσαν κρεμασμένο στο λαιμό τους οι ευγενείς Ρωμαίοι και τα παιδιά τους, οι οποίοι ονομάζονταν *Bullatoi*.

Το παραπάνω το αναφέρει στο σύγγραμμά του και Θ. Ζιώτας ο οποίος ακόμα υποστηρίζει πως το όνομα Μπούλα μπορεί να προήλθε από το γεγονός ότι η φορεσιά της ναουσαϊκής Μπούλας είναι γεμάτη με κοσμήματα και μπορεί να σημαίνει αυτόν που έχει στη στολή του πολλά κοσμήματα. Τον συλλογισμό του αυτόν τον επεκτείνει κιόλας και μιλάει για τη γνωστή λατινική ρήση "Bulla dignus" η οποία σημαίνει τον ανόητο, τον παιδαριώδη και η οποία ανταποκρίνεται στη γνωστή ναουσαϊκή ρήση «Χούτα Μπούλα» που σημαίνει ανόητη μπούλα.

Ο Ζιώτας στο βιβλίο του μας παρέχει και πολλές πληροφορίες που είναι παρμένες από διάφορα λεξικά και κάνει αναφορά σε λέξεις που έχουν κοινή ρίζα με τη λέξη «Μπούλα».

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με το «Μέγα λεξικό της Ελληνικής γλώσσας» των Liddel - Scott, η λατινική λέξη «Bulla» ελληνική «Βούλλα» σημαίνει το σφράγισμα που αποτυπώνεται με σφραγιστήρα πάνω σε μέταλλο και παράγωγο αυτής της λέξης είναι το ρήμα βουλλώω που σημαίνει σφραγίζω. Στο «Ελληνικό Λεξικό» του Τεγόπουλου - Φυτράκη το ρήμα «βουλώνω» που προέρχεται από τη λέξη «βούλλα» σημαίνει σφραγίζω, φράζω, καλύπτω, κλείνω.

Στην Ήπειρο το ρήμα «μπουλώνω» σημαίνει επίσης καλύπτω, σκεπάζω και σκεπάζω το πρόσωπο της νύφης με την «Μπούλα», δηλαδή την καλύπτρα. Και στην Κυνουρία το ρήμα «μπουμπουλώνω» έχει την ίδια σημασία. Συνεπώς «Μπούλωμα» είναι το σκέπασμα, το κάλυμμα και κατ' επέκταση το προσωπίο και «Μπούλες» είναι αυτοί που φέρουν κάλυμμα στο πρόσωπο.

Ακόμα, στο βιβλίο του Ε. Μπόγκα «Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου» υπάρχει η πληροφορία ότι στην περιοχή της Δρύπολης και της Δρύβιανης, η λέξη «Μπούλα» σημαίνει την αραχνούφαντη καλύπτρα με την οποία σκεπάζουν το πρόσωπο της νύφης.

Τέλος, σύμφωνα με τον Σ. Αποστόλου και με τα όσα βρήκε στο αλβανικό λεξικό «Fjalor I Shqipes Se Sotme», το αλβανικό ρήμα «Mbuloj» σημαίνει βουλώνω, σκεπάζω και ενταφιάζω. Το θηλυκό ουσιαστικό «Mbulese» στον αόριστο τύπο σημαίνει μεταφορικά και τη μάσκα, το προσωπείο.

Σύμφωνα λοιπόν με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω η λέξη «Μπούλα» σχετίζεται εννοιολογικά με τα ποικιλόμορφα κοσμήματα και με το προσωπείο ή οτιδήποτε άλλο καλύπτει το πρόσωπο.

Αυτές είναι λοιπόν οι απόψεις που κυκλοφορούν για την προέλευση των ονομάτων που χρησιμοποιούνται στο έθιμο. Και όλες έχουν κάποια βάση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Βαλσαμίδης, Ε. (2003). *Οι μπούλες της Νιάουσας, εισήγηση στο σεμινάριο της Μελίκης*.
- ▶ Ζιώτας, Θ. (2003). *Οι Μπούλες της Νάουσας, από τη φυλετική μύηση στη διονυσιακή λατρεία*. Θεσσαλονίκη: Cory City digital.
- ▶ Μπάιτσης, Τ. (2001). *Γιαννίσαροι και Μπούλες της Νιάουσας*. Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπλέτσου, Ε., Πετρά, Ι., Καρατσιώλη, Σ. (2003). *Μπούλες της Νιάουσας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γιανίσαρος και Μπούλα (Η ιστορία των ονομάτων)*. Τεύχος 70, σελ. 37-38. Επιμέλεια άρθρου: Θωμάς Γαβριηλίδης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γιανίσαρος και Μπούλα (Η ιστορία των ονομάτων)*. Τεύχος 71, σελ. 68-69. Επιμέλεια άρθρου: Θωμάς Γαβριηλίδης.

3.3. ΤΟ ΕΘΙΜΙΚΟ - ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΚΟ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ

Το έθιμο «Γιανίτσαροι και Μπούλες» ή «Μπούλες» είναι ένα έθιμο το οποίο διαφέρει από τα άλλα αποκριάτικα έθιμα στα οποία επικρατεί αταξία, απρέπεια και αυτοσχέδια αμφίεση, γιατί εκπλήσσει με την τυποποιημένη εθιμική του ευπρέπεια, την πειθαρχημένη συμμετοχή των τελεστών του και την απaráμιλλη αισθητική τους. Αυτό συμβαίνει γιατί για να συμμετάσχει κανείς στο έθιμο θα πρέπει να αποδεχτεί ορισμένους κανόνες, όπως το να συμμετέχουν σ' αυτό μόνο άντρες, να ακολουθούν κάποιο συγκεκριμένο δρομολόγιο, να χορεύουν κάποιους συγκεκριμένους χορούς και φυσικά να ντύνονται με κάποια συγκεκριμένα ρούχα τα οποία θα τα φοράνε πάντα με τον ίδιο τρόπο.

3.3.1. Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ

Η προετοιμασία του εθίμου αρχίζει φυσικά πολύ πριν την περίοδο της Αποκριάς. Αμέσως μετά τα Χριστούγεννα, οι Ναουσαίοι που πρόκειται να ντυθούν βγάζουν και περιποιούνται τις βαριές στολές τους και φροντίζουν να βρουν ή να νοικιάσουν τα ασήμια που θα στολίσουν τα ρούχα τους. Ακόμα, φροντίζουν να καθορίσουν τον αρχηγό του μπουλουκιού τους και να εξασφαλίσουν καλούς οργανοπαίχτες.

Παλιότερα, τα ασήμια* (παράρτημα σελ. 119-121) τα είχαν από τους κλεφταρματωλούς ή από τα χωριά που φοριόντουσαν ή τα νοίκιαζαν από τον Άγιο - Αντώνη της Βέροιας και προέρχονταν από τα τάματα των πιστών. Σήμερα αυτό δεν συμβαίνει. Ο κάθε χορευτής έχει τα δικά του ασήμια τα οποία τα έχει αγοράσει αυτός ή τα έχει βρει από κάποιο μέλος της οικογένειάς του. (Περιοδικό «Νιάουστα» Τεύχος 6 σελ. 14-15, Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Ελληνικό Πανόραμα 2002)

* Ασήμια ή ασημικά = χαίμαλιά και κοσμήματα

3.3.2. ΤΟ ΝΤΥΣΙΜΟ

Παλιότερα το πρώτο ντύσιμο του Γιανίτσαρου ξεκινούσε αρκετά νωρίς από το Σάββατο το βράδυ, παραμονή της Κυριακής της Αποκριάς. Οι «παλιοί» Γιανίτσαροι ή «αντυτές», όπως ονομάζονταν, έντυναν τους νέους. Οι γυναίκες του σπιτιού με κλωστή και βελόνη στο χέρι βοηθούσαν τους αντυτές, έραβαν και στερέωναν τα ασήμια, τις αλυσίδες και τους τοκάδες. Το παλικάρι που θα ντυνόταν Γιανίτσαρος καθότανε ανάποδα στην καρέκλα για να μην τσαλακωθεί η κοντή κατάλευκη κοντέλα* με τα 400 λαγκιόλια*. Το ντύσιμο κρατούσε ως το πρωί και ήταν πολύ κουραστικό. Μόλις τελείωνε ερχόταν ένας ειδικός για να φορέσει στον χορευτή τον πρόσωπο και να του δέσει στο κεφάλι το μεγάλο τaráμπουλο ζωνάρι. Το δέσιμο του ζωναριού ήταν μεγάλη τέχνη. Στο τέλος ο χορευτής έπαιρνε και την πάλα του και περίμενε να έρθει το υπόλοιπο μπουλούκι να τον πάρει. (Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπαίτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ)

Παλιότερα το ντύσιμο κρατούσε μια ολόκληρη νύχτα γιατί όλα τα ασήμια ράβονταν πάνω στα ρούχα του Γιανίτσαρου για να είναι γερά και να αντέξουν στους χορούς που θα έκανε τις δύο επόμενες μέρες. Σήμερα, όμως που τα πράγματα έχουν απλοποιηθεί, το ντύσιμο αρχίζει νωρίς την Κυριακή της Αποκριάς, γιατί ο μεγάλος όγκος των ασημιών είναι ήδη έτοιμος, ραμμένος πάνω σε ειδικό για την περίπτωση κατασκευασμένο γιλέκο. Ακόμα και έτσι, όμως, η προετοιμασία του Γιανίτσαρου ακολουθεί ένα συγκεκριμένο τελετουργικό στο οποίο λαμβάνει μέρος όλη η οικογένεια του χορευτή και που έχει ως αποκορύφωμα το δέσιμο του «προσώπου».* Μόλις ο Γιανίτσαρος ετοιμαστεί περιμένει να έρθει το

* κοντέλα = φουστάνελα

* λαγκιόλια = πιέτες

* πρόσωπος είναι η μάσκα που φοράει ο Γιανίτσαρος, κέρνινη από μέσα για να κρατάει δροσερό το πρόσωπο και γύψινη από έξω. Είναι στερεωμένη πάνω στο «τaráμπουλο», ένα αρκετά μακρύ ριγέ μεταξωτό ύφασμα.

υπόλοιπο μπουλούκι για να τον πάρει. (Ελληνικό Πανόραμα 2002, Λύκειο των Ελληνίδων 1999)

3.3.3. ΤΟ ΜΑΣΙΜΟ

Το μάσιμο (παράρτημα σελ. 97) είναι η διαδικασία με την οποία συγκεντρώνεται το μπουλούκι. Τα όργανα θα ξεκινήσουν πρωί πρωί για να πάνε να μαζέψουν όλο το μπουλούκι. Το δρομολόγιο που θα κάνουν έχει συμφωνηθεί από την προηγούμενη μέρα. Τα όργανα μαζεύουνε μόνο τους μεγάλους Γιανίσαρους, δηλαδή μόνο αυτούς που φοράνε πρόσωπο. Οι μικρότεροι, που δεν φορούν πρόσωπο, πηγαίνουν με τους γονείς τους στο σπίτι κάποιου μεγαλύτερου και φεύγουν από εκεί. Οι οργανοπαίχτες μαζεύουν τους Γιανίσαρους κατά ηλικία ξεκινώντας πρώτα από τους νέους και τελευταία πηγαίνουν να πάρουν τους παλιούς και τελευταίο όλων τον αρχηγό του μπουλουκιού. Χρησιμοποιώντας μια ειδική για την περίπτωση μελωδία, η οποία δε χορεύεται, θα φτάσουν στο σπίτι του κάθε μεταμφιεσμένου με πρόσωπο άνδρα. (Ελληνικό Πανόραμα 2002, Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπαίτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ, Περιοδικό «Νιάουστα» Τεύχος 6 σελ. 14-15, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003)

Όταν ο Γιανίσαρος ακούσει από μακριά τον χαρακτηριστικό λυπητερό ήχο του ζουρνά και το γρήγορο βάρεμα του νταουλιού που παίζει το μάσιμο*, αφού αποχαιρετίσει όλους τους σπιτικούς, τους παρευρισκόμενους και αυτούς που τον έντυσαν πηδώντας τρεις φορές ψηλά και στα δυο του πόδια, θα βγει στο μπαλκόνι ή στο παράθυρο τους σπιτιού του. Εκεί θα σηκώσει σε ανάταση τα χέρια του και θα κουνήσει το στήθος του προκαλώντας με τα ασημικά που είναι κρεμασμένα στο στήθος του έναν μεταλλικό ήχο.

* Η μελωδία που παίζουν οι οργανοπαίχτες μέχρι να ολοκληρωθεί το μάσιμο όλου του μπουλουκιού, ονομάζεται Ζαλιστός ή Προσκύνημα.

Αυτήν την πράξη του, του την ανταποδίδει και το υπόλοιπο μπουλούκι που ήδη είναι συγκεντρωμένο στην είσοδο του σπιτιού του. Αυτό επαναλαμβάνεται τρεις φορές. Είναι μια τελετουργική – επικοινωνιακή πράξη με την οποία ο μύστης – Γιανίτσαρος εκφράζει τη χαρά του για τη συνάντηση και την αποδοχή του από το θίασο - μπουλούκι. Οι στιγμές αυτές είναι πολύ φορτισμένες και κάνουν τους παρευρισκόμενους να κλάψουν από συγκίνηση. Είναι η ώρα του χωρισμού που το παλικάρι φεύγει για το βουνό για να γίνει κλέφτης. Μόλις κατεβεί στην πόρτα θα κάνει τρεις φορές το σταυρό του και στη συνέχεια θα πάρει χέρι όλους όσους ήρθαν να τον πάρουν. Ύστερα, θα ενταχθεί σαν ισότιμο μέρος στο μπουλούκι, θα ζευγαρώσει με κάποιον άλλον και έτσι με απόλυτη τάξη και πιασμένοι δυο – δυο θα πάνε να πάρουν τον επόμενο Γιανίτσαρο και τελευταίους θα πάρουν τον αρχηγό και τη Μπούλα. (Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπαίτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ, Περιοδικό «Νιάουστα» Τεύχος 6 σελ. 14-15, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003, Ζιώτας 2003, Ελληνικό Πανόραμα 2002).

Μόλις οι Γιανίτσαροι φτάσουν στο σπίτι της Μπούλας θα πρέπει να τη βρουν έτοιμη, ντυμένη. (παράρτημα σελ. 110) Το κάλεσμα της Μπούλας – νύφης είναι διαφορετικό από αυτό του Γιανίτσαρου. Η Μπούλα δεν ακολουθεί αυτόν τον τελετουργικό τρόπο όταν φτάσει το μπουλούκι με τους οργανοπαίχτες έξω από το σπίτι της. Αντί λοιπόν, να βγει στο παράθυρο και να καλωσορίσει το μπουλούκι που ήρθε να την πάρει, θα υποκλιθεί μπροστά τους και στη συνέχεια θα φιλήσει τα χέρια όλων των σπιτικών της και όλου του μπουλουκιού, των οργανοπαιχτών και όλων των παρευρισκόμενων. Καθώς η Μπούλα χαιρετά, όλοι της δίνουν χρήματα, τα οποία θα συγκεντρωθούν για να διατεθούν στον απελευθερωτικό αγώνα και θα γίνουν πολεμοφόδια για τους κλέφτες και αργότερα για τους Μακεδονομάχους. Αυτός ο έρανος, όπως ονομάζεται, γίνεται μυστικά από τη Μπούλα όλη

τη μέρα. Παλιότερα, δώριζαν ακόμα και οι Τούρκοι χωρίς να ξέρουν ότι τα χρήματα που δίνουν θα γίνουν σφαίρες που θα στραφούν εναντίον τους. Σε κάθε μπουλούκι υπάρχουν μία έως δύο Μπούλες οι οποίες αποκαλούνται μεταξύ τους συννυφάδες. Οι Μπούλες τοποθετούνται ανάμεσα σε δύο Γιανίτσαρους που τις προστατεύουν και ακολουθούν το μπουλούκι χορεύοντας με το μαντηλάκι τους σοβαρές και περήφανες χωρίς να σατιρίζουν και να γελοιοποιούν τη θηλυκότητα τους. Οι Γιανίτσαροι κρατούν τη Μπούλα από τα χέρια και σχηματίζουν μια τριάδα η οποία βρίσκεται στη μέση περίπου του μπουλουκιού. (Ζιώτας 2003, Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπάιτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003, Ελληνικό Πανόραμα 2002, Βαλαμίδης 2003).

Στο μπουλούκι εκτός από τους μεγάλους Γιανίτσαρους και τη Μπούλα, υπάρχουν και οι μικροί Γιανίτσαροι που αντί για τον πρόσωπο φορούν βελουδένιο σκουφάκι που έχει κεντημένο στο μπροστινό του μέρος έναν σταυρό. Αυτοί προηγούνται του μπουλουκιού και ακολουθούν οι μεγαλύτεροι παραταγμένοι κατά ηλικία. Ανάμεσά τους βρίσκεται και η μοναδική Μπούλα - νύφη του μπουλουκιού. Στο τέλος του μπουλουκιού βρίσκεται ο αρχηγός και ακολουθούν οι ζουρνατζήδες και το πλήθος που τους πλαισιώνει. Το μπουλούκι τριγυρίζει στους δρόμους της πόλης παρουσιάζοντας ένα «οργανωμένο λαϊκό θέαμα εξαιρετικής αισθητικής». (Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπάιτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003, Ελληνικό Πανόραμα 2002).

3.3.4. ΤΟ ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ

Μόλις τελειώσει το μάσιμο, όλοι μαζί προχωρούν προς το Δημαρχείο, το οποίο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν το κονάκι του Μουντήρι. Τα μπουλούκια φτάνουν εκεί γύρω στις

12 το μεσημέρι. Ο ζουρνάς παίζει μπροστά στο Δημαρχείο το «Προσκύνημα» ή «Ζαλιστό». Στο «Προσκύνημα», οι Γιανίτσαροι έτσι όπως είναι ζευγάρια αντί να προσκυνήσουν θα γείρουν το σώμα τους πίσω και θα τιναχτούν, γεγονός που δείχνει πως δεν πρόκειται να υποταχτούν στον Τούρκο δυνάστη, ενώ η Μπούλα θα κάνει τεμενά. Οι μικροί Γιανίτσαροι θα κάνουν το ίδιο με τους μεγάλους προσπαθώντας να τους μιμηθούν.

Κατόπιν ο αρχηγός, ένας ακόμα Γιανίτσαρος και η Μπούλα θα ανέβουν πάνω στο Δημαρχείο για να πάρουν την άδεια από το Δήμαρχο για να χορέψουν στους δρόμους της πόλης. Όσο οι δύο Γιανίτσαροι συζητούν με το δήμαρχο, η Μπούλα που τους συνοδεύει θα κεράσει ποτό στους παρευρισκόμενους και αυτοί με τη σειρά τους θα της δώσουν κάποιο φιλοδώρημα. Παλιότερα, ανέβαιναν πάνω στο κονάκι του Μουντήρι, δύο φιλήσυχου Ναουσαίοι Γιανίτσαροι οι οποίοι έβγαζαν τον πρόσωπο για να τους δει ο Τούρκος και να βεβαιωθεί ότι δεν ήταν αντάρτες και ότι έρχονταν με καλές διαθέσεις για να τον διαβεβαιώσουν πως ολόκληρο το μπουλούκι αποτελούνταν από φιλήσυχους Ναουσαίους. Αυτό φυσικά δεν ήταν αλήθεια γιατί μέσα στο μπουλούκι υπήρχαν και πολλοί αντάρτες οι οποίοι κατέβαιναν στην πόλη από τα βουνά για να γιορτάσουν τις αποκριές, να δουν τους δικούς τους και να μαζέψουν χρήματα για τον απελευθερωτικό αγώνα.. (Περιοδικό «Νιάουστα» Τεύχος 6 σελ. 14-15, Βαλαμίδης 2003, Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπαίτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003, Ελληνικό Πανόραμα 2002).

Μόλις ο Δήμαρχος δώσει την άδεια να χορέψουν οι Γιανίτσαροι στους δρόμους της πόλης, ο ρυθμός του ζουρνά αλλάζει και γίνεται πιο χαρούμενος. Ο επόμενος χορός που χορεύουν οι Γιανίτσαροι είναι το «Κάτω στη Ρόιδο» (παράρτημα σελ. 92) και ακολουθεί ο «Θούριος» του Ρήγα. Σ' αυτόν τον χορό βγαίνουν για πρώτη φορά οι πάλες από τα

Θηκάρια τους και αρχίζουν να σπαθίζουν τον αέρα. Στη συνέχεια ο καλύτερος χορευτής του μπουλουκιού χορεύει την «Παπαδιά» και αμέσως μετά η Μπούλα χορεύει την «Μακρινίτσα» (παράρτημα σελ. 93), το τραγούδι που αφηγείται τον χαλασμό της Νάουσας από τους Τούρκους το 1822. Κατόπιν σειρά έχει ο «Νταβέλης» και ο «Νιζάμικος». (Βαλσαμίδης 2003, Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπαίτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003, Ελληνικό Πανόραμα 2002)

Μόλις τελειώσουν τους χορούς στο Δημαρχείο, οι Γιανίτσαροι και οι Μπούλες αρχίζουν την περιπλάνηση τους στους δρόμους της Νάουσας. Το δρομολόγιο που θα ακολουθήσουν είναι συγκεκριμένο και ακολουθεί τα όρια της παλιάς πόλης της Νάουσας. Το ίδιο συμβαίνει και με τους χορούς οι οποίοι είναι ορισμένοι και χορεύονται με συγκεκριμένη σειρά. (Ελληνικό Πανόραμα 2002, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003)

Από το Δημαρχείο οι Μπούλες ξεκινούν, με την πατινάδα «Ως πότε παλικάρια», για το Τριόδι του Λάμια όπου θα κάνουν την πρώτη τους στάση για να χορέψουν οι χορευτές την πατινάδα «του Σανιδά», η οποία αναφέρεται σε κάποιο κοινωνικό γεγονός της Νάουσας.

Με την πατινάδα «Στις δεκατρείς τ' Απριλιού» (παράρτημα σελ. 94) θα βγουν στην τοποθεσία που ονομάζεται Καμένα και είναι μια από τις γειτονιές που οι οργανοπαίχτες παίρνουν τα μεγαλύτερα φιλοδωρήματα γιατί εκεί βρίσκονται όλα τα πλουσιόσπιτα της Νάουσας. Από εκεί, με την πατινάδα της «Πουλιάνας» θα περάσουν στην Πουλιάνα.

Στη συνέχεια χορεύοντας την πατινάδα «του Υψηλάντη» θα πάνε στα Μπατάνια, την περιοχή απ' όπου προέρχονταν οι περισσότεροι κλέφτες και μετά με την πατινάδα «του Ύπατρου» ή «Στρώσε Λένκου το σεντόνι» θα πάνε στο Τριόδι του Πλατίτσα. Εκεί αφού χορέψουν τον «Νταβέλη» θα

ξαναγουρίσουν στα Καμένα όπου και θα χορέψουν την πατινάδα «του Μίλη του περήφανου».

Στη συνέχεια θα πάνε στο Κιόσκι, όπου είναι καθισμένοι όλοι οι προύχοντες της περιοχής. Εκεί οι καλύτεροι χορευτές του μπουλουκιού θα χορέψουν «Γαπαδιά», «Νιζάμικο» και «Νταβέλη».

Μετά αφού περάσουν από τον Άγιο Γεώργιο με την πατινάδα «η Καμπάνα», θα κατευθυνθούν προς τ' Αλώνια με την πατινάδα «της Μαρίας» ή «Μανταλούδι», όπου και θα βγάλουν τον πρόσωπο. Όταν θα βγάλουν τους προσώπους τότε μπορούν να πιαστούν στο χορό ακόμα και άτομα από το κοινό, πράγμα που δεν είναι δυνατό να συμβεί όσο ο πρωτότυπος αυτός χορός βρίσκεται σε πορεία και φοράει τις μάσκες. Εκεί οι Γιανίσαροι θα μπορέσουν να φάνε και να πιούνε και να ανακατευθούν με το πλήθος. Στη συνέχεια με την πατινάδα «της Μαρίας» θα φτάσουν ως τα Γαλάκεια και με την πατινάδα «της Χοντροσουγκλας» θα επιστρέψουν στα Καμένα. Στα Καμένα θα ακουστεί η πατινάδα «του Νίκου» (παράρτημα σελ. 95) και θα στηθεί γλέντι στο οποίο θα συμμετάσχουν και αρκετοί παλιοί Γιανίσαροι.

Μόλις τελειώσει το γλέντι και πριν φύγουν οι Γιανίσαροι στα σπίτια τους για να ξεκουραστούν, όλα τα μέλη του μπουλουκιού θα σφίξουν τα χέρια μεταξύ τους σε ένδειξη συγχώρεσης και θα αποχαιρετιστούν χτυπώντας μεταξύ τους τις πάλες λέγοντας την εξής φράση: «Ό,τι είπαμε και δεν είπαμε εδώ να μείνει». Μ' αυτόν τον τρόπο συγχωρούνται για τις παρεξηγήσεις που μπορεί να έγιναν μεταξύ τους. (Περιοδικό «Νιάουστα» Τεύχος 6 σελ. 14-15, Βαλσαμίδης 2003, Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Μπαίτσης 2001, Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003, Ελληνικό Πανόραμα 2002)

Παλιότερα όταν οι μεταμφιεσμένοι γύριζαν στα σπίτια τους να ξεκουραστούν, τους τύλιγαν σε ένα σεντόνι για να μη χαλάσουν τη στολή τους ή τους έβαζαν να κοιμηθούν πάνω σε

μία καρέκλα. Σήμερα όμως, που το ντύσιμο έχει απλοποιηθεί, οι χορευτές μπορούν να τη βγάλουν για να κοιμηθούν.

Η ίδια τελετουργία και το ίδιο δρομολόγιο ακολουθείται και την επόμενη Κυριακή της Αποκριάς. Την Καθαρά Δευτέρα όλοι οι Γιανίτσαροι και οι οργανοπαίχτες μαζεύονται στο σπίτι του αρχηγού απ' όπου και θα φύγουν για να πάνε να χορέψουν στους δρόμους της πόλης. Αυτή τη μέρα όμως όλοι οι Γιανίτσαροι χορεύουν χωρίς προσώπους και το δρομολόγιο που ακλουθούν δεν είναι το προκαθορισμένο. Την Καθαρά Δευτέρα οι Γιανίτσαροι χορεύουν στις γειτονιές των χορευτών και φιλοξενούνται από τις οικογένειες των παιδιών που συμμετέχουν στο δρώμενο. Σε κάθε σπίτι που πηγαίνουν να χορέψουν υπάρχουν στρωμένα τραπέζια με φαγητά και καλό κρασί. Οι Γιανίτσαροι χορεύουν μέχρι αργά το βράδυ και πριν χωριστούν παίρνουν χέρι όλοι μεταξύ τους από τον πιο μικρό μέχρι τον πιο μεγάλο και συγχωρούνται με τον ίδιο τρόπο με την Κυριακή της Αποκριάς. Αυτή τη μέρα όμως αποχαιρετούν και τους οργανοπαίχτες φωνάζοντας «παντάξιος», «και του χρόνου» επαινώντας τους για το καλό παίξιμό τους. Από αυτή τη στιγμή ο ζουρνάς και το νταούλι σιωπούν και οι στολές μπαίνουν μέσα στις ντουλάπες για να ξαναβγούν πάλι την Κυριακή της Ορθοδοξίας που οι Γιανίτσαροι θα χορέψουν στο Σπήλαιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Βαλσαμίδης, Ε. (2003). *Οι μπούλες της Νιάουσας, εισήγηση στο σεμινάριο της Μελίκης.*
- ▶ Ζιώτας, Θ. (2003). *Οι Μπούλες της Νάουσας, από τη φυλετική μύηση στη διονυσιακή λατρεία.* Θεσσαλονίκη: Cory City digital.
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (2001). *Γιαννίσαροι και Μπούλες της Νιάουσας.* Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπελογιάννη – Αργυροπούλου, Μ. (2002). *Γιανίσαροι και Μπούλες.* Ελληνικό Πανόραμα. Τεύχος 26, σελ. 65 – 87.
- ▶ Μπλέτσου, Ε., Πετρά, Ι., Καρατσιώλη, Σ. (2003). *Μπούλες της Νιάουσας.* Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ▶ Λύκειο των Ελληνίδων (1999). *Χοροί και πατινάδες από το έθιμο της αποκριάς με ζουρνατζήδες την οικογένεια του Βαγγέλη Ψαθά.* Νάουσα Ημαθίας: Μπούλες. (CD με τραγούδια του εθίμου και βιβλιαράκι με πληροφορίες σχετικές με το έθιμο)
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι τοπικοί μας χοροί.* Τεύχος 5, σελ. 142-144. Επιμέλεια άρθρου: Εμμανουήλ Βαλσαμίδης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι Μπούλες πριν εξήντα χρόνια.* Τεύχος 6, σελ. 13. Αναμνήσεις του Δημήτρη Αγοραστού.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι Γιανίσαροι και οι Μπούλες.* Τεύχος 6, σελ. 14-15. Επιμέλεια άρθρου: Τάκης Μπαίτσης.
- ▶ Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση III του ΕΠΕΑΕΚ: Γυμνάσιο Κάτω Αχαΐας, 1^ο Λάμπειο Γυμνάσιο Νάουσας, ΤΕΕ Πολυγύρου, Γυμνάσιο Δεμενίκων, Veit – Hoser – Gymnasium Bogen. *Το καρναβάλι από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα.*

3.4. Η ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΥ

Η φορεσιά του Γιανίτσαρου είναι αυστηρά καθορισμένη περίπλοκη και ομοιόμορφη για όλους όσους συμμετέχουν στο έθιμο. Ο Γιανίτσαρος μεταμφιέζεται φορώντας όλα τα εξαρτήματα ενός καλά ντυμένου φουστανελοφόρου με πολλά κοσμήματα, καθώς παλιότερα συνηθιζόταν στις γιορτινές μέρες.

Η στολή του αποτελείται από την «Κοντέλα» ένα είδος φαρδυμάνικου πουκάμισου, κεντημένο με κόκκινη ή άσπρη μεταξωτή κλωστή που έχει σχέδιο ψαροκόκαλου.

Την κατάλευκη «Φουστανέλα» που είναι το βασικότερο κομμάτι της φορεσιάς, βρίσκεται περίπου μια πιθαμή πάνω από το γόνατο και αποτελείται από 250 έως 400 λαγκιόλια* ανάλογα με την οικονομική κατάσταση και τη διάπλαση του καθενός.

Το «Πισλί» που είναι ένα στολισμένο γιλέκο που φοριέται με τη φουστανέλα και είναι φτιαγμένο από βελούδινο ή από εξαιρετικό μάλλινο ύφασμα και κεντημένο και αυτό με χρυσοκλωστή. Το πισλί αφήνει τα μανίκια της κοντέλας να κινούνται ελεύθερα κατά τη διάρκεια του χορού.

Το «Ζουνάρι» το οποίο είναι δεμένο στη μέση του Γιανίτσαρου και αποτελείται από άσπρες και λιλά ρίγες. Αυτό είναι ένα υφαντό από μετάξι, βαμμένο με φυσική μπογιά από αγκίτσι* και στο τελείωμά του έχει κρόσσια που πέφτουν πάνω στη φουστανέλα.

Ακολουθεί το «Σειλιάχι» το οποίο φοριέται πάνω από το ζουνάρι και είναι φτιαγμένο από πολλά στρώματα κεντημένου δέρματος. Το σειλιάχι χρησιμοποιούνταν ως πορτοφόλι ή θήκη για το καλαμάρι, το πιστόλι, τα μαχαίρια κλπ.

Κάτω από τα φαρδιά μανίκια της κοντέλας, οι Γιανίτσαροι φορούν τα «Μανικάκια» τα οποία είναι λευκά πλεκτά πρόσθετα μανίκια που γίνονται από τις νοικοκυρές.

* Λαγκιόλια = πιέτες

* Αγκίτσι = ίον

Στο χέρι τους έχουν δεμένο ένα μικρό άσπρο μεταξωτό «Μαντήλι», ξεχωριστό για τον καθένα, το οποίο αποτελεί το σημάδι αναγνώρισης του Γιανίτσαρου από τους δικούς του.

Ένα ακόμα μεγάλο μαντήλι με έντονα χρώματα, το «Μαφέσι», βρίσκεται δεμένο στη μέση του Γιανίτσαρου πάνω ακριβώς από το σειλιάχι.

Στα πόδια τους φορούν τις κατάλευκες «Μπέφτσες» ένα είδος κάλτσας που φοριέται πάνω από τις κάλτσες και φτάνει από το μηρό μέχρι τον αστράγαλο. Τη μονοτονία από τις μπέφτσες τις σπάζουν οι «Βουδέτες» που είναι υφασμάτινες μαύρες ταινίες που συγκρατούν τις κάλτσες, φοριούνται κάτω από το γόνατο και καταλήγουν στην άκρη σε φούντες. Κάτω από τις μπέφτσες, οι Γιανίτσαροι φορούν τα «Σκουφούνια», που είναι κάλτσες πλεγμένες από τις νοικοκυρές με κάτασπρο μαλλί. Στα πόδια τους αντί για παπούτσια, φορούν τα «Τσαρούχια», τα οποία είναι φτιαγμένα από δέρμα και έχουν στην άκρη τους μια πυκνή, μεγάλη, μαύρη φούντα.

Στο θώρακα και στην πλάτη, οι Γιανίτσαροι, φορούν μια μεγάλη ποικιλία από κοσμήματα και χαίμαλιά τα οποία ονομάζονται «Ασήμια». Μπροστά στο στήθος υπάρχουν τα «Ρούπια» τα οποία είναι νομίσματα του 17^{ου}, 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Όσα από αυτά είναι ασημένια προέρχονται από την Τουρκία, τη Γαλλία ή την Αυστρία. Τα ρούπια είναι περασμένα σε αλυσίδες οι οποίες καταλήγουν σε «Σταυρούς», που μέσα τους υπάρχει τίμιο ξύλο, και σε τετράγωνα, τρίγωνα ή σε σχήμα φυσεκιού «Χαίμαλιά» που περιέχουν και αυτά τίμιο ξύλο και που πολλά από αυτά έχουν γραμμένη την ημερομηνία και ή το όνομα του κατόχου τους. Αυτά τα φυλαχτά σήμερα είναι ραμμένα πάνω σε ένα γιλέκο που στο τελείωμα του, δηλαδή κοντά στο λαιμό του χορευτή, είναι ραμμένο το «Γουρντάνι» ένα ασημένιο περιδέριο με πέτρες.

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά κοσμήματα που στολίζουν όλη την πλάτη του Γιανίτσαρου είναι το «Κιουστέκι». Το κιουστέκι είναι ένα ασημένιο κόσμημα το οποίο είναι φτιαγμένο από ψιλό ασημένιο σύρμα και χρωματιστές πέτρες

που σχηματίζουν γεωμετρικά σχήματα ή λουλούδια. Ενώ υπάρχουν και κάποια άλλα που είναι φτιαγμένα από χοντρές ασημένιες πλάκες οι οποίες εικονίζουν παραστάσεις αγίων. Σε όλα δεσπόζει ο δικέφαλος αετός και η βυζαντινή αλυσίδα.

Άλλα ασήμια που στολίζουν την πλάτη και τη φουστανέλα είναι οι «Παϊαντζίδες» που έχουν σχήμα αράχνης και κοσμούνται με αετούς και αρχαίες παραστάσεις.

Τέλος άλλα ασήμια είναι οι «Τοκάδες» και οι «Κοψιάδες», κοσμήματα που είναι δουλεμένα με ασήμι, σαβάτι* και πέτρες. Οι τοκάδες είναι δεμένοι με αλυσίδες ή περασμένοι σε δερμάτινα λουριά, ενώ οι κοψιάδες είναι τοκάδες με γάντζους που σκαλώνουν στα ρούχα και φοριούνται στην πλάτη και στη φουστανέλα.

Στο κεφάλι, οι Γιανίτσαροι, φοράνε τον πρόσωπο* και το ταράμπουλο που είναι ένα μεγάλο τρίφυλλο μαντήλι που καλύπτει το κεφάλι του χορευτή. Το ταράμπουλο είναι καρό και παλιότερα ήταν φτιαγμένο από καθαρό μετάξι. Σήμερα όμως φτιάχνεται από πιο ανθεκτικά υφάσματα όπως είναι το βαμβακερό ύφασμα. Το μήκος του ταράμπουλου είναι περίπου 3,60 μέτρα και το φάρδος του 0,90 μέτρα.

Τέλος, απαραίτητο εξάρτημα της φορεσιάς αποτελεί η «Πάλα», το καμπυλωτό ατσάλινο σπαθί της κλεφτουριάς το οποίο είναι τοποθετημένο σε θηκάρι που βρίσκεται κρεμασμένο στο αριστερό τμήμα της μέσης του Γιανίτσαρου. Η πάλα στην άκρη της έχει κρεμασμένη μια φούντα και πολύχρωμες κορδέλες και κρατιέται από τους χορευτές υψωμένη από τη μύτη και όχι από τη χειρολαβή της.

Όλα τα παραπάνω μέρη της στολής, φορεμένα με έναν τρόπο θαυμαστό, λεβέντικο, με μία στάση κορμιού ανεπανάληπτη, δημιουργούν τον πιο κομψό και παράλληλα τον πιο λεβέντη μεταμφιεσμένο των Απόκρεων. Γιατί οι Ναουσαίοι έχουν μια πολύ αυστηρή παράδοση που καταλυτικά επιδρά και επιβάλλει άγραφους αισθητικούς κανόνες πάνω

* Σαβάτι = μαύρο σμάλτο

* Στον πρόσωπο θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο.

στην ένδυση τόσο του Γενίτσαρου όσο και της Μπούλας, ώστε κανείς δεν τολμά να μην είναι άψογα ντυμένος και σύμφωνα με τα πατροπαράδοτα. Η κριτική που ασκείται από την κοινότητα είναι καθοριστική. Παρόλο που με το πέρασμα των χρόνων πολλά από τα εξαρτήματα των ενδυμασιών δεν υπάρχουν πια, η αντικατάστασή τους έχει γίνει με πολύ περίσκεψη και με πολύ καλές κατασκευές, σε σύγκριση με αυτό που υπάρχει σήμερα. Αξιοσημείωτο, όμως, είναι ότι όλα φοριούνται με μια ανεπανάληπτη λεβεντιά. (Λύκειο των Ελληνίδων, 1999) (παράρτημα σελ. 104)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Βαλσαμίδης, Ε. (2003). *Οι μπούλες της Νιάουσας, εισήγηση στο σεμινάριο της Μελίκης.*
- ▶ Ζιώτας, Θ. (2003). *Οι Μπούλες της Νάουσας, από τη φυλετική μύηση στη διονυσιακή λατρεία.* Θεσσαλονίκη: Cory City digital.
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (2001). *Γιαννίσαροι και Μπούλες της Νιάουσας.* Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίτσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπελογιάννη – Αργυροπούλου, Μ. (2002). *Γιανίτσαροι και Μπούλες.* Ελληνικό Πανόραμα. Τεύχος 26, σελ. 65 – 87.
- ▶ Μπλέτσου, Ε., Πετρά, Ι., Καρατσιώλη, Σ. (2003). *Μπούλες της Νιάουσας.* Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ▶ Λύκειο των Ελληνίδων (1999). *Χοροί και πατινάδες από το έθιμο της αποκριάς με ζουρνατζήδες την οικογένεια του Βαγγέλη Ψαθά.* Νάουσα Ημαθίας: Μπούλες. (CD με τραγούδια του εθίμου και βιβλιαράκι με πληροφορίες σχετικές με το έθιμο)
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι Μπούλες πριν εξήντα χρόνια.* Τεύχος 6, σελ. 13. Αναμνήσεις του Δημήτρη Αγοραστού.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι συνεχιστές της παράδοσης .* Τεύχος 82, σελ. 17-19. Επιμέλεια άρθρου: Ελένη Μήτσαλα - Ζεγκίνη.
- ▶ Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση III του ΕΠΕΑΕΚ: Γυμνάσιο Κάτω Αχαΐας, 1^ο Λάμπειο Γυμνάσιο Νάουσας, ΤΕΕ Πολυγύρου, Γυμνάσιο Δεμενίκων, Veit – Hoser – Gymnasium Bogen. *Το καρναβάλι από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα.*

3.5. Η ΦΟΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΜΠΟΥΛΑΣ

Το μπουλούκι όπως αναφέραμε και παραπάνω δεν αποτελείται μόνο από τους Γιανίτσαρους αλλά και από μία ή δύο γυναίκες τις Μπούλες - νύφες. Η Μπούλα είναι άνδρας ντυμένος με γυναικεία ρούχα τα οποία είναι μια παραφθορά της τοπικής γυναικείας αστικής ενδυμασίας, έτσι όπως μας παραδίδεται από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. (Λύκειο των Ελληνίδων, 1999)

Το στόλισμα της Μπούλας είναι ευκολότερο και αποτελείται από ένα μακρύ φουσκωτό «Φουστάνι» το οποίο μένει έτσι φουσκωτό χάρη στα συρμάτινα στεφάνια που είναι ραμμένα στην υφαντή φούστα που βρίσκεται κάτω απ' αυτό.

Στο πάνω μέρος της η Μπούλα φοράει τη «Σαλαμάρκα», ένα βελούδινο γιλέκο με μανίκια στο χρώμα της πορφύρας που στα άκρες του είναι κεντημένο με χρυσή κλωστή.

Στα χέρια της φοράει λευκά «Γάντια» και στο αριστερό της χέρι έχει και αυτή δεμένο ένα μικρό μεταξωτό άσπρο «Μαντηλάκι».

Το στήθος της στολίζουν ολομέταξες ή κασμιρένιες «Τραχηλιές» οι οποίες φοριούνται πάνω από τη σαλαμάρκα. Στο λαιμό της κρέμονται «Ασημικά» και «Φλουριά».

Στη μέση της φοράει τη «Ζώστρα» μια ολομέταξη χρυσοκέντητη ζώνη με κρόσσια που στο κέντρο της έχει τα «Κολάνια» μια συρμάτινη χρυσοκέντητη πόρπη με πέτρες η οποία φοριέται πάνω από τη ζώστρα.

Τη στολή ολοκληρώνουν το γεμάτο λουλούδια «Κεφαλοκάλυμμα» που αντικαθιστά το ταράμπουλο του Γιανίτσαρου και ο πρόσωπος που διαφέρει από αυτόν του Γιανίτσαρου ως προς τα έντονα στρόγγυλα και κατακόκκινα μάγουλα και τα κόκκινα χείλη.

Όλα τα παραπάνω δημιουργούν μια εντυπωσιακή μεταμφίεση, μοναδική στον Ελλαδικό χώρο, η οποία αν και φοριέται από άνδρα, δεν γελοιοποιείται ποτέ από τη συμπεριφορά του. Η κομψότητα και η σοβαρότητα με την

οποία πρέπει να τα φορά, είναι δεδομένη και η συμπεριφορά του ως γυναικείας μορφής του θιάσου καθ' όλη τη διάρκεια του εθίμου δεν έχει καμία θηλυπρέπεια. (Λύκειο των Ελληνίδων, 1999, Ελληνικό Πανόραμα 2002, Πρόγραμμα κινητικότητας του ΕΠΕΑΕΚ, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003) (παράρτημα σελ. 111)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Μπελογιάννη – Αργυροπούλου, Μ. (2002). *Γιανίτσαροι και Μπούλες*. Ελληνικό Πανόραμα. Τεύχος 26, σελ. 65 – 87.
- ▶ Μπλέτσου, Ε., Πετρά, Ι., Καρατσιώλη, Σ. (2003). *Μπούλες της Νιάουσας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ▶ Λύκειο των Ελληνίδων (1999). *Χοροί και πατινάδες από το έθιμο της αποκριάς με ζουρνατζήδες την οικογένεια του Βαγγέλη Ψαθά*. Νάουσα Ημαθίας: Μπούλες. (CD με τραγούδια του εθίμου και βιβλιαράκι με πληροφορίες σχετικές με το έθιμο)
- ▶ Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση ΙΙΙ του ΕΠΕΑΕΚ: Γυμνάσιο Κάτω Αχαΐας, 1^ο Λάμπειο Γυμνάσιο Νάουσας, ΤΕΕ Πολυγύρου, Γυμνάσιο Δεμενίκων, Veit – Hoser – Gymnasium Bogen. *Το καρναβάλι από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα*.

4. Ο «ΠΡΟΣΩΠΟΣ»

Αυτό που ουσιαστικά διαφοροποιεί το ένδυμα και το μετατρέπει σε μεταμφίεση είναι η εντυπωσιακή μάσκα που φορούν οι τελεστές, ο πρόσωπος, όπως ονομάζεται. Ο πρόσωπος αποτελεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία της στολής και έχει ιδιαίτερη σημασία.

Χαρακτηριστικό και των δύο τύπων προσώπων είναι τα πολύ μικρά μάτια και το πολύ μικρό στόμα. Αληθινή δοκιμασία και τα δύο για όσους τη φορούν. Το να πιουν νερό και να καταπιούν δεν είναι καθόλου εύκολο. Παλιότερα που το έθιμο τηρούνταν πολύ πιο αυστηρά απ' ό,τι σήμερα, είχαν ειδικό καλαμάκι για να πιουν νερό και ειδικό τσιμπούκι για το κάπνισμα. Αυτά τα χαρακτηριστικά του προσώπου γίνονται τόσο μικρά γιατί κατά την παράδοση τα μεγάλα μάτια και το μεγάλο στόμα σημαίνουν ασχήμια του προσώπου*.

Πολλά από τα διακοσμητικά στοιχεία της μάσκας με την πάροδο του χρόνου απέκτησαν συμβολική σημασία. Για παράδειγμα το κατάλευκο χρώμα συμβολίζει τη νεκρότητα της φύσης και του Ελληνισμού και χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον πλασματικό θάνατο. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα κατακόκκινα μάγουλα που δηλώνουν τη ζωή, την αναγέννηση και δίνουν ένα ζωντάνεμα που σιγοφαίνεται και που θα πλημμυρίσει σ' όλες τις καρδιές του σκλαβωμένου γένους. Ακόμα η νεκρική όψη του μούμενου αποδίδεται και από τα ασχημάτιστα μάτια και το στόμα του προσώπου. Στη θέση τους υπάρχουν απλά μικρές σχισμές για να εξυπηρετούνται οι ανάγκες της όρασης και της αναπνοής.

Η χρυσή βούλα ή το χρυσό βαράκι, όπως ονομάζεται, το οποίο υπάρχει πάνω στο μέτωπο του προσώπου μπήκε πρώτα στη Μπούλα ως το διακριτικό παντρεμένης ανατολίτισσας και μετά προσαρμόστηκε στον πρόσωπο του Γενίτσαρου, για

* Αυτή η πληροφορία είναι προφορική και μου την είπε ο κατασκευαστής παραδοσιακών στολών Θ. Τόμτσης. Υπάρχει όμως και στο βιβλίο του Τ. Μπάιτση «Γιανίτσαροι και Μούλες της Νιάουσας »

ομορφιά, αλλά και για να συμβολίσει ότι η σκλαβιά πεθαίνει. Σύμφωνα με τον Θ. Ζιώτα το χρυσό βανάκι είναι σύμβολο που παραπέμπει στη θιασική μύηση και στη διονυσιακή λατρεία. Υποστηρίζει, λοιπόν, πως είναι ένα σημάδι το οποίο το αποκτούσαν οι μνημένοι κατά τη διάρκεια της μύησης.

Ακόμα υποστηρίζει πως το μουστάκι που έχει πάνω του ο πρόσωπος είναι ένα νεκρικό σύμβολο που απεικονίζει τα κέρατα ενός ταύρου. Τα κέρατα είναι ένα Διονυσιακό σύμβολο γονιμότητας. Τέλος ο Ζιώτας αναφέρει πως τα προχειροζωγραφισμένα φρύδια και τα ματοτσίνωρα οφείλονται πιθανόν στη διάθεση του κατασκευαστή να ωραιοποιήσει τον πρόσωπο και δεν έχουν κάποια άλλη συμβολική σημασία.

Το σίγουρο είναι πάντως πως παρόμοια χρώματα και συμβολισμοί χρησιμοποιούνταν και στα αρχαία προσωπεία με την ίδια περίπου αρχιτεκτονική και αναλογίες. (Λύκειο των Ελληνίδων 1999, Ελληνικό Πανόραμα 2002, Πρόγραμμα κινητικότητας του ΕΠΕΑΕΚ, Μπλέτσου, Πετρά, Καρατσιώλη 2003, Μπαίτσης 2001, Ζιώτας 2003) (παράρτημα σελ. 105)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Ζιώτας, Θ. (2003). *Οι Μπούλες της Νάουσας, από τη φυλετική μύηση στη διονυσιακή λατρεία*. Θεσσαλονίκη: Cory City digital.
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (2001). *Γιαννίσαροι και Μπούλες της Νιάουσας*. Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίτσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπελογιάννη – Αργυροπούλου, Μ. (2002). *Γιανίσαροι και Μπούλες*. Ελληνικό Πανόραμα. Τεύχος 26, σελ. 65 – 87.
- ▶ Μπλέτσου, Ε., Πετρά, Ι., Καρατσιώλη, Σ. (2003). *Μπούλες της Νιάουσας*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ▶ Λύκειο των Ελληνίδων (1999). *Χοροί και πατινάδες από το έθιμο της αποκριάς με ζουρνατζήδες την οικογένεια του Βαγγέλη Ψαθά*. Νάουσα Ημαθίας: Μπούλες. (CD με τραγούδια του εθίμου και βιβλιαράκι με πληροφορίες σχετικές με το έθιμο)
- ▶ Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση III του ΕΠΕΑΕΚ: Γυμνάσιο Κάτω Αχαΐας, 1^ο Λάμπειο Γυμνάσιο Νάουσας, ΤΕΕ Πολυγύρου, Γυμνάσιο Δεμενίκων, Veit – Hoser – Gymnasium Bogen. *Το καρναβάλι από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα*.

4.1. ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ «ΠΡΟΣΩΠΟΥ»

Η κατασκευή του προσώπου, τόσο του ανδρικού όσο και του γυναικείου, είναι μια διαδικασία αρκετά χρονοβόρα η οποία χρειάζεται αρκετές μέρες για να ολοκληρωθεί. Ένας από τους κυριότερους λόγους για τους οποίους καθυστερεί είναι το γεγονός ότι ο πρόσωπος από την αρχή μέχρι το τέλος του είναι χειροποίητος. Δεν υπάρχουν κάποια μηχανήματα δηλαδή που να βοηθούν στο να κατασκευάσει κανείς πρόσωπο σε πιο σύντομο χρονικό διάστημα.

Τα υλικά που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του είναι ένα ξύλινο καλούπι, ένα κομμάτι караβόπανο, καθαρό κερί μέλισσας, λαδομπογιές σε χρώμα κόκκινο, μαύρο και άσπρο, χρυσή μπογιά, τρίχα από καννάβι και βαμβακερό ύφασμα.

Η κατασκευή του προσώπου γίνεται με τον εξής τρόπο. Α' φάση: Παίρνουμε ένα караβόπανο το οποίο το κόβουμε σε κάποιο συγκεκριμένο μέγεθος και το βουτάμε μέσα σε καθαρό κερί μέλισσας. Το κερί είναι λιωμένο σε κάποιους βαθμούς, γύρω στους 80 βαθμούς. Αφού το караβόπανο πάρει πάνω του μία στρώση κερί, το αφήνουμε να κρυώσει. Μόλις κρυώσει, παίρνουμε ένα ξύλινο καλούπι με ανθρώπινη μορφή και πατάμε, με τα χέρια μας, πάνω του το κερωμένο караβόπανο δίνοντας του σιγά σιγά τη μορφή του προσώπου. Αυτή είναι η πρώτη φάση.

Β' φάση: Στη δεύτερη φάση σκοπός είναι αυτό το κερωμένο караβόπανο να αποκτήσει κάποιο πάχος για να γίνει πιο σκληρό και ανθεκτικό. Το βουτάμε, λοιπόν, δύο τρεις φορές μέσα σε λιωμένο κερί πάλι και το αφήνουμε να κρυώσει καλά. Αφού κρυώσει και έχει πάρει το επιθυμητό πάχος το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνουμε είναι να δώσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του προσώπου, να χαράξουμε δηλαδή τα μάτια και το στόμα. Αυτά τα κάνουμε με ένα αιχμηρό εργαλείο, συνήθως κοπίδι. Κόβουμε δηλαδή τα μάτια και το στόμα και έτσι δίνουμε στη μάσκα ακόμα περισσότερο την

ανθρώπινη μορφή. Στη συνέχεια αρχίζουμε να βάφουμε τον πρόσωπο με την άσπρη λαδομπογιά, η οποία αποτελεί το βασικό χρώμα του. Τον περνάμε δυο τρία χέρια με την άσπρη λαδομπογιά, γιατί επειδή το κερί έχει καφέ χρώμα δεν μπορεί να καλυφτεί μόνο με ένα χέρι.

Γ' φάση: Μόλις τελειώσουμε και το κυρίως βάψιμο, περνάμε στις λεπτομέρειες. Με την κόκκινη λαδομπογιά φτιάχνουμε πρώτα τα μάγουλα τα οποία προσέχουμε να είναι συμμετρικά και ημικυκλικά για τον Γιανίτσαρο και μικρά και στρόγγυλα για την Μπούλα. Στη συνέχεια βάζουμε λίγο κόκκινο χρώμα δεξιά και αριστερά από τα μάτια και λίγο κάτω από το στόμα για να σχηματίσουμε τα χείλη. Ύστερα με τη μαύρη λαδομπογιά φτιάχνουμε τα φρύδια και τα ματόκλαδα και στο τέλος με τη χρυσή μπογιά σχηματίζουμε στο μέτωπο μια χρυσή βούλα, ένα χρυσό «βαράκι» όπως ονομάζεται στην τοπική διάλεκτο, το οποίο λέγεται ότι συμβολίζει τη χρυσή μέρα της λευτεριάς.

Δ' φάση: Αφού αφήσουμε τον πρόσωπο να στεγνώσει, προσθέτουμε στη συνέχεια, μόνο στον ανδρικό πρόσωπο, το μουστάκι. Το μουστάκι είναι κι αυτό χειροποίητο και φτιάχνεται από καννάβι το οποίο τυλίγεται γύρω από ένα λεπτό συρματάκι. Το συρματάκι αυτό συγκρατεί το καννάβι και κάνει το μουστάκι να στέκεται στην μορφή που του δίνουμε έτσι ώστε να μη λυγάει και να μην πέφτει. Στη συνέχεια το βάφουμε και αυτό με τη μαύρη λαδομπογιά. Πάλιότερα, για την κατασκευή του μουστακιού χρησιμοποιούσαν τρίχες από ουρά αλόγου. Κόβανε, δηλαδή, λίγες τρίχες από την ουρά του αλόγου, τις τυλίγανε σε ένα συρματάκι και φτιάχνανε το μουστάκι. Το μουστάκι το στερεώνουμε με συρματάκια ακριβώς κάτω από τη μύτη και πάνω από το στόμα.

Ε' φάση: Αφού τελειώσει και αυτή η διαδικασία, περνάμε στο δέσιμο του ταράμπουλου. Το ταράμπουλο είναι αυτό το μεγάλο μαντήλι που κρέμεται πάνω και γύρω από τον πρόσωπο. Το ταράμπουλο, συνήθως, έχει μήκος 4 μέτρα και φάρδος 90 πόντους. Αποτελείται από τρία στενόμακρα

κομμάτια τα οποία ενώνονται μεταξύ τους με τσιγκελάκι και στην άκρη, στο τελείωμα, το ξεφτίζουμε και περνάμε μικρά φουντάκια τα οποία είναι και αυτά χειροποίητα και τα φτιάχνουν οι κατασκευαστές παραδοσιακών στολών από απλή κλωστή η οποία έχει τους ίδιους χρωματισμούς με το υπόλοιπο ύφασμα. Το τaráμπουλο για προσαρμοστεί επάνω στον πρόσωπο χρειάζεται περίπου δύο ώρες. Αυτό συμβαίνει γιατί έχει έναν πολύ συγκεκριμένο κεφαλόδεσμο που για να γίνει χρειάζονται δύο άτομα για να τον φτιάξουν και ένα άτομο το οποίο πρέπει να κάθεται σε μια καρέκλα και να φοράει τον πρόσωπο στο κεφάλι του. Έτσι λοιπόν, το τaráμπουλο δένεται πάνω στο κεφάλι του χορευτή. Κάθε χορευτής βέβαια έχει μία συγκεκριμένη μάσκα, τη δικιά του μάσκα, τον δικό του πρόσωπο τον οποίο και κρατάει για χρόνια. Συνήθως όλοι έχουν έναν πρόσωπο. Τον δικό τους πρόσωπο. Παλιότερα, κάτω από το τaráμπουλο δεν υπήρχε τίποτα. Αυτό το κομμάτι ύφασμα προσαρμοζότανε, δηλαδή, κατευθείαν πάνω στην μάσκα, στον πρόσωπο. Έτσι, από τη στιγμή που ο χορευτής έβγαζε τον πρόσωπο, το δέσιμο του τaráμπουλου χαλούσε και δεν μπορούσε να τον ξαναφορέσει. Αυτή ήταν μια πολύ επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία η οποία στις μέρες μας έχει αλλάξει. Έτσι λοιπόν, στους σύγχρονους προσώπους, ράβεται ένα σκουφάκι κάτω από το τaráμπουλο έτσι ώστε το τaráμπουλο να μπορεί να ακουμπάει πάνω στο σκουφάκι για να μπορεί ο χορευτής να βάζει και να βγάζει τον πρόσωπο χωρίς να ξεδένεται το δέσιμο του τaráμπουλου.

Αυτός είναι, λοιπόν, ο πρόσωπος της Νάουσας και αυτή η διαδικασία με την οποία γίνεται. Βέβαια, όπως είπα και στην αρχή είναι μια διαδικασία αρκετά χρονοβόρα, η οποία απαιτεί μέρες δουλειάς από το πρωί μέχρι το βράδυ γιατί από την αρχή μέχρι το τέλος είναι όλα χειροποίητα.

Όσο για τα υλικά, θα ήταν χρήσιμο, πιστεύω, να επικεντρωθούμε λίγο στη χρήση του αγνού κεριού μέλισσας γιατί είναι το μοναδικό προϊόν που δεν προκαλεί ερεθισμούς στο πρόσωπο και το βοηθάει να αναπνέει και να

οξυγονώνεται καλά. Ενώ κάποια άλλα κεριά που έχουν διάφορες προσμείξεις, παραφίνες ή άλλα χημικά, δημιουργούν προβλήματα στον χορευτή και ερεθισμούς στο δέρμα του.

Όσον αφορά το τaráμπουλο, επειδή στις μέρες μας δεν υπάρχουν αργαλειοί για να φτιάξουν μεταξωτά, οι κατασκευαστές παραδοσιακών στολών προσπαθούν να βρουν στο εμπόριο κάποια υφάσματα τα οποία να είναι παρεμφερή με τα παλιά παραδοσιακά. Ακόμα όμως και αν κάποιος χορευτής έχει ένα παλιό μεταξωτό τaráμπουλο από την οικογένειά του, από τους παππούδες του κλπ. προτιμάει να μην το βάλει επάνω στη μάσκα με την οποία θα χορέψει τις Απόκριες για να μην το χαλάσει. Γιατί το μετάξι με το δέσιμο και το ράψιμο καταστρέφεται. Και μετά υπάρχει περίπτωση να πιάσει κάποια βροχή κατά τη διάρκεια της ημέρας και να βραχεί το μετάξι. Και επειδή με το ράψιμο σε κάποια σημεία στρίβεται και μαζεύεται το ύφασμα, εκεί μουχλιάζει και σαπίζει, καταστρέφεται, οπότε προτιμάει να βάλει ένα διαφορετικό ύφασμα συνθετικό ή βαμβακερό που είναι πιο ανθεκτικό και το μεταξωτό να το κρατήσει για ενθύμιο.

Έτσι, μ' αυτόν τον τρόπο κατασκευάζεται ο «πρόσωπος» της Νάουσας. Φωτογραφίες από την κατασκευή του υπάρχουν στο παράρτημα στις σελίδες 113-117.

*Τις πληροφορίες για την κατασκευή του προσώπου μου τις έδωσε ο Θ. Τόμτσος, κατασκευαστής παραδοσιακών στολών και ένας από τους ιδιοκτήτες του εργαστηρίου παραδοσιακών στολών «Ανώγι».

B) ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΓΕΝΙΚΑ

Το δεύτερο μέρος αυτής της πτυχιακής εργασίας στήθηκε για να φανεί τι γνωρίζουν από το έθιμο αυτό οι Ναουσαίοι. Έτσι λοιπόν για τους ενήλικες δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο ήταν χωρισμένο σε τρία μέρη.

Στο πρώτο μέρος υπήρχαν ερωτήσεις που αφορούσαν γενικά το έθιμο. Ήταν ερωτήσεις που αναφέρονταν στο πότε ξεκίνησε αυτό το έθιμο, γιατί διαδραματίζεται κατά την περίοδο των Αποκριών, τι συμβολίζει ο χαιρετισμός που κάνει ένας Γιανίσαρος όταν έρχεται το μπουλούκι να τον πάρει από το σπίτι του, ποια είναι η διαδρομή που ακολουθούν τα μπουλούκια και τι συμβολίζει το έθιμο του «Γιανίσαρου και της Μπούλας». Σ' αυτό το μέρος υπήρχαν και ερωτήσεις που αφορούσαν το φύλο και την ηλικία του ερωτώμενου, τη σχέση που έχει με αυτές τις στολές και το πώς νιώθει όταν ακούει κάτι σχετικά με τους Γιανίσαρους.

Οι ερωτήσεις που υπήρχαν στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αφορούσαν τη στολή τόσο του Γιανίσαρου όσο και της Μπούλας. Σχετίζονταν με το ποια κομμάτια αποτελούν την κάθε στολή, ποια είναι τα πιο χαρακτηριστικά εξαρτήματα της καθεμιάς, ποιοι φοράνε τη κάθε στολή και από ηλικία αρχίζουν τα παιδιά να ντύνονται Γιανίσαροι ή Μπούλες.

Τέλος, οι ερωτήσεις του τρίτου μέρους, αναφέρονταν στον «πρόσωπο». Εξεταζόταν λοιπόν, γιατί αυτή η μάσκα ονομάστηκε «πρόσωπος», από ποια ηλικία τα παιδιά μπορούν να την φορέσουν και γιατί, από τι υλικά είναι φτιαγμένος και γιατί και αν τα χρώματα που χρησιμοποιούνται για τον χρωματισμό του προσώπου καθώς και όσα έχει ζωγραφισμένα πάνω του είναι συμβολικά ή όχι και αν ναι τι συμβολίζουν.

Το έθιμο αυτό, όμως, εκτός από τους μεγάλους αποφασίστηκε να παρουσιαστεί και σε μικρά παιδιά και συγκεκριμένα σε παιδιά νηπιαγωγείου. Για να γίνει, λοιπόν, αυτό στήθηκε μια σειρά δραστηριοτήτων η οποία ήταν προσαρμοσμένη στις απαιτήσεις αυτής της ηλικίας.

Έτσι λοιπόν, στα πλαίσια ενός μαθήματος που έγινε στη διάρκεια των Αποκριών, μιλήσαμε με τα παιδιά για τους Γιανίτσαρους και τις Μπούλες, τους δείξαμε κάποιες φωτογραφίες σχετικές με το έθιμο και συζητήσαμε μαζί τους προσπαθώντας να δούμε τι γνωρίζουν αυτά για το έθιμο, συμπληρώνοντας όσα δεν ήξεραν. Στη συνέχεια τους βάλουμε να ζωγραφίσουν, σε μια κόλλα Α4, έναν Γιανίτσαρο μια Μπούλα. (Οι ζωγραφιές των παιδιών υπάρχουν στο παράρτημα). Κατόπιν επισκεφτήκαμε μαζί τους ένα εργαστήριο κατασκευής παραδοσιακών στολών όπου τα παιδιά είδαν και από κοντά πως κατασκευάζεται μια στολή Γιανίτσαρου, καθώς και τα υλικά από τα οποία κατασκευάζεται. Εκεί τα παιδιά μπόρεσαν να δουν τα διάφορα υλικά και να τα πιάσουν έτσι ώστε να τα γνωρίσουν καλύτερα.

2. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ

Στην έρευνα που έκανα για τους Γιανίσαρους και τις Μπούλες χρησιμοποίησα 47 ερωτηματολόγια από τα οποία τα 7 συμπληρώθηκαν από γυναίκες ηλικίας 11 έως 41 ετών και τα υπόλοιπα 40 από άντρες ηλικίας 16 έως 57 ετών.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποίησα το χώρισα σε τρία βασικά μέρη.

- α. Στο πρώτο μέρος περιλαμβάνονται κάποιες γενικές ερωτήσεις για το έθιμο.
- β. Στο δεύτερο μέρος υπάρχουν ερωτήσεις που αφορούν τη στολή του Γενίσαρου και της Μπούλας και
- γ. Στο τρίτο μέρος οι ερωτήσεις αναφέρονται στον «πρόσωπο».

Από την ανάλυση των ερωτηματολογίων προέκυψαν τα εξής αποτελέσματα.

A. Μέρος ερωτηματολογίου: «Γενικές ερωτήσεις για το έθιμο».

Η 1^η ερώτηση αναφέρεται στο φύλο και στην ηλικία του ερωτώμενου. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από 7 γυναίκες ηλικίας 11 - 41 ετών και από 40 άντρες ηλικίας 16 - 57 ετών.

Όσον αφορά τη 2^η ερώτηση, βρήκα ότι οι απόψεις για το πότε ξεκίνησε το έθιμο, δίστανται. Το 6% υποστηρίζει ότι το έθιμο ξεκίνησε κατά την αρχαιότητα και εξελίχθηκε ή ολοκληρώθηκε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το 28% ότι ξεκίνησε κατά την αρχαιότητα και το 66% των ερωτηθέντων υποστηρίζει ότι το έθιμο ξεκίνησε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Στην 3^η ερώτηση που αναφέρεται στο «Γιατί το έθιμο διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια των αποκριών» δόθηκαν ποικίλες απαντήσεις. Το 2% είπε πως κατέβαιναν οι αντάρτες από το βουνό για να τελέσουν ψεύτικο γάμο. Το 4% είπε πως διαδραματίζεται τις αποκριές για να διασκεδάσει ο κόσμος βλέποντας τους Γενίσαρους να χορεύουν. Ένα ακόμα 4%

των ερωτηθέντων είπε πως διαδραματίζεται αυτή την εποχή για να διατηρείται το έθιμο και η παράδοση. Ένα 6% είπε πως γίνεται σύμφωνα με το έθιμο για να αναπαραστήσουν την σφαγή των Ναουσαίων παλικαριών που σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους την Κυριακή της Τυρινής. Το 8% υποστηρίζει πως διαδραματίζεται τυχαία κατά τη διάρκεια των απόκρεων και πως απλά συμπίπτει με αυτές χωρίς να σχετίζεται με καρναβαλικά έθιμα. Το 13% υποστηρίζει πως γίνεται αυτήν την εποχή γιατί βασίζεται σε Διονυσιακά έθιμα που τελούνταν στην αρχή της άνοιξης και συμβόλιζαν την αναγέννηση της φύσης. Το 30% δεν απάντησε. Τέλος, το 32 % των ερωτηθέντων υποστηρίζει ότι το έθιμο γίνεται κατά τη διάρκεια των αποκριών γιατί οι Γιανίτσαροι που κατέβαιναν από το βουνό είχαν καλυμμένα τα πρόσωπα τους για να μην τους αναγνωρίσουν οι Τούρκοι. Έρχονταν από το βουνό με καλυμμένα τα πρόσωπά τους για να δουν τους δικούς τους που έμεναν στην πόλη και να μαζέψουν χρήματα για τον απελευθερωτικό αγώνα.

Στην **ερώτηση 4**, που είναι «Ποια η σχέση σου με τη στολή;», ένα ποσοστό 2% δεν απάντησε. Ένα 2% απάντησε αναπόληση ως παλιός χορευτής και φροντίδα ως γονιός. Ένα ακόμα 2% απάντησε αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων και αναπόληση ως παλιός χορευτής. Ένα 4% απάντησε αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων και φροντίδα ως γονιός. Το 8% απάντησε αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων, φροντίδα ως γονιός και αναπόληση ως παλιός χορευτής. Ένα ακόμα 8% απάντησε αναπόληση ως παλιός χορευτής. Το 17% απάντησε φροντίδα ως γονιός και το 53% απάντησε αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων. Στο 53% ανήκουν τα παιδιά που είναι συστηματικά εν ενεργεία χορευτές.

Στην **ερώτηση 5**: «Πως νιώθετε όταν ντύνεστε Γιανίτσαρος ή όταν ντύνετε το παιδί σας Γιανίτσαρο ή όταν ακούτε για τους Γιανίτσαρους» το 100% των ερωτηθέντων απάντησαν και στις τρεις ερωτήσεις ότι νιώθουν περήφανα.

Στην **ερώτηση 6** που αναφέρεται στο «Τι συμβολίζει ο χαιρετισμός που κάνει ένα Γιανίσαρος όταν έρχεται το μπουλούκι να τον πάρει από το σπίτι του», το 2% είπε ότι είναι έτοιμος ο Γιανίσαρος να συμμετάσχει στο δρώμενο που διαδραματίζεται τις ημέρες της αποκριάς. Το 4% έγραψε τον τρόπο με τον οποίο γίνεται ο χαιρετισμός χωρίς να γράψει τι ακριβώς συμβολίζει. Το 6% απάντησε ότι συμβολίζει το καλωσόρισμα του μπουλουκιού από το Γιανίσαρο. Το 12% απάντησε ότι συμβολίζει ότι ο Γιανίσαρος δεν σκύβει το κεφάλι μπροστά στους εχθρούς, γι' αυτό και χαιρετά πάντα προτάσσοντας το στήθος του και ότι είναι περήφανος και ανυπόταχτος. Το 13% δεν απάντησε. Το 14% απάντησε ότι χαιρετάει ο Γιανίσαρος την οικογένεια του και το μπουλούκι και γίνεται μέλος της ομάδας. Το 49% απάντησε ότι χαιρετάει την οικογένειά του γιατί φεύγει στο βουνό για να πολεμήσει τους Τούρκους και να συμμετάσχει στον απελευθερωτικό αγώνα.

Στην **7η ερώτηση**: «Τα μπουλούκια ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη διαδρομή», στο πρώτο σκέλος της που ζητά από τους ερωτώμενους να αναφέρουν «ποια είναι αυτή η διαδρομή», υπήρξε ένα ποσοστό 13% που δεν ήξερε να απαντήσει ή έδωσε κάποια ασαφή απάντηση. Το 38% περιορίστηκε απλά στο να γράψει ότι τα μπουλούκια ακολουθούν τα όρια της παλιάς πόλης της Νάουσας και το 49% απάντησε ότι ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη διαδρομή και έγραψε ποια είναι αυτή (Δημαρχείο ⇒ Τριώδι ⇒ Διοικητήριο ή Καμένα ⇒ Πουλιάνα ⇒ Μπατάνια ή Πόντος ⇒ Πλατεία ⇒ Πάρκο ⇒ Αϊ - Γιώργης ⇒ Αλώνια) . Όσον αφορά το δεύτερο μέρος της ερώτησης που αναφέρεται στο «γιατί κάνουν αυτήν την διαδρομή», το 6% απάντησε πώς ακολουθούν αυτήν την διαδρομή γιατί μ' αυτόν τον τρόπο μαζεύεται το μπουλούκι απ' όλη την πόλη και μπορούν να μαζέψουν και χρήματα για τον απελευθερωτικό αγώνα. Το 26% απάντησε πως αυτή την διαδρομή ακολουθούσε το μπουλούκι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το 28%

απάντησε γιατί αυτά ήταν τα όρια της παλιάς πόλης και πως μ' αυτόν τον τρόπο την προστάτευαν και το 40% δεν γνώριζε την απάντηση.

Στην 8^η ερώτηση που αναφέρεται στο «Τι συμβολίζει το έθιμο του Γιανίσαρου και της Μπούλας», το 4% απάντησε ότι συμβολίζει ένα έθιμο της Νάουσας. Το 5% αναφέρεται στη μύηση σε συγκεκριμένη ομάδα. Το 6% απάντησε ότι πρόκειται για την αναπαράσταση ενός ψεύτικου γάμου που γινόταν για να ξεγελαστούν οι Τούρκοι και να μπορέσουν οι Ναουσαίοι να μαζέψουν χρήματα για τον απελευθερωτικό αγώνα. Ένα ακόμα 6% αναφέρεται στην αναγέννηση της φύσης και στον απελευθερωτικό αγώνα. Το 11% απάντησε ότι αναφέρεται σε Διονυσιακά έθιμα και ότι συμβολίζει την αναγέννηση της φύσης. Το 19% δεν απάντησε και το 49% είπε ότι συμβολίζει το παιδομάζωμα, τον σφαγιασμό των Ναουσαίων από τους Τούρκους και τον αγώνα τους ενάντια σ' αυτούς.

B. Μέρος ερωτηματολογίου: «Ερωτήσεις που αφορούν τη στολή».

Στην 1^η από τις ερωτήσεις που αφορούν τη στολή, η οποία αναφέρεται στο «Ποια είναι τα βασικά κομμάτια της στολής του Γιανίσαρου», το 2% απάντησε ότι δεν γνωρίζει. Το 26% έγραψε όλα τα κομμάτια της στολής. Το ίδιο συνέβη και στην 2^η ερώτηση που αφορά τη στολή της Μπούλας. Το 72% έβαλε ως βασικά κομμάτια της στολής του Γιανίσαρου τον πρόσωπο, το ταράμπουλο, τα ασήμια ή φλουριά, την φουστανέλα και την πάλα.

Στην 3^η ερώτηση της ίδιας κατηγορίας που σχετίζεται με «τα δύο πιο χαρακτηριστικά εξαρτήματα της στολής του Γιανίσαρου και τι αυτά συμβολίζουν», η πλειοψηφία των ερωτηθέντων αναφέρθηκε στον πρόσωπο, το ταράμπουλο, τα ασήμια και την πάλα.

Στη σχετική ,4^η, ερώτηση που αναφέρεται στη στολή της Μπούλας οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες αναφέρθηκαν στον πρόσωπο και στο πέπλο με τα λουλούδια που φοράει η Μπούλα στο κεφάλι της.

Στην **ερώτηση 5** που αναφέρεται στο «Ποιοι φοράνε τη στολή του Γιανίτσαρου και γιατί», το 9% δεν απάντησε και το 91% απάντησε ότι κανονικά τη φοράνε μόνο ανύπαντροι άντρες, γιατί αυτοί πήγαιναν στον πόλεμο. Σήμερα όμως δεν ισχύει αυτό γιατί τη στολή μπορούν να την φορέσουν ακόμη και παντρεμένοι άντρες και μικρά παιδιά.

Όσον αφορά την **6^η ερώτηση**, που αναφέρεται στη στολή της Μπούλας, το 13% των ερωτηθέντων δεν απάντησε και το 87% απάντησε ότι τη φοράνε κι αυτή τη στολή μόνο ανύπαντροι άντρες, γιατί αυτοί πήγαιναν για πόλεμο.

Στην **7^η** και τελευταία **ερώτηση** αυτής της κατηγορίας, που σχετίζεται με την «ηλικία από την οποία αρχίζουν οι άνθρωποι να ντύνονται Γενίτσαροι ή Μπούλες», οι περισσότεροι απάντησαν ότι Γενίτσαρος αρχίζει κάποιο αγόρι - άντρας να ντύνεται από οποιαδήποτε ηλικία, ακόμη και από την αγκαλιά των γονιών του. Ενώ, Μπούλα μπορεί να ντυθεί κάποιος από την ηλικία των 16 χρόνων και πάνω, όταν δηλαδή αρχίζει κάποιος να ενηλικιώνεται.

Γ. Μέρος ερωτηματολογίου: «Ερωτήσεις που αφορούν τον "πρόσωπο"».

Τέλος, στην τρίτη κατηγορία του ερωτηματολογίου περιέχονται ερωτήσεις που αφορούν τον «πρόσωπο». Στην **1^η ερώτηση**, λοιπόν, αυτής της κατηγορίας ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να πουν «Γιατί αυτή η μάσκα ονομάστηκε "πρόσωπος"». Στην ερώτηση αυτή το 8% του ποσοστού έδωσε ασαφείς απαντήσεις. Το 11% απάντησε ότι ονομάστηκε έτσι γιατί μοιάζει με τα προσωπεία που χρησιμοποιούνταν στις Διονυσιακές τελετές. Το 13% απάντησε ότι ονομάζεται έτσι γιατί μοιάζει με πρόσωπο. Ένα ακόμη 13% του ποσοστού απάντησε ότι απεικονίζει ένα νεκρό πρόσωπο, έναν ετοιμοθάνατο. Το 15% απάντησε ότι ονομάστηκε «πρόσωπος», γιατί είναι συνέχεια του προσωπείου που φορούσαν στις αρχαίες τραγωδίες. Το 17% απάντησε ότι ονομάστηκε «πρόσωπος» γιατί καλύπτει το πρόσωπο. Τέλος, το 23% δεν απάντησε.

Στην 2^η ερώτηση που αναφέρεται στο «Από ποια ηλικία τα παιδιά μπορούν να φορέσουν τον «πρόσωπο» και γιατί», ένα 2% του ποσοστού δεν απάντησε και το υπόλοιπο 98% απάντησε ότι μπορούν να φορέσουν τον «πρόσωπο» από 16 χρόνων και πάνω, δηλαδή στην περίοδο της εφηβείας, όταν αρχίζουν να ενηλικιώνονται και να αποκτούν αντρικά χαρακτηριστικά.

Στην 3^η ερώτηση που αναφέρεται στα «υλικά από τα οποία είναι φτιαγμένος ο "πρόσωπος"» η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, και πιο συγκεκριμένα το 98%, απάντησε ότι είναι φτιαγμένος από αγνό κερί μέλισσας. Κάποιοι ανέφεραν ότι χρησιμοποιείται και καραβόπανο και ότι το μουστάκι είναι φτιαγμένο από τρίχες αλόγου.

Στην ερώτηση 4, «Γιατί είναι φτιαγμένος από αυτά τα υλικά και όχι από κάποια άλλα», το 15% δεν απάντησε. Το 17% απάντησε ότι χρησιμοποιούνται αυτά τα υλικά γιατί έτσι ορίζει η παράδοση. Τέλος, το 68% απάντησε ότι το μουστάκι είναι φτιαγμένο από αλογότριχα γιατί είναι σκληρή τρίχα και το βοηθάει να στέκεται όρθιο και ότι ο πρόσωπος έχει ως βασικό συστατικό το κερί, γιατί είναι φυσικό προϊόν που δεν ερεθίζει το πρόσωπο, το βοηθάει να αναπνέει και να οξυγονώνεται καλά, είναι εύπλαστο, δε ζορίζει το χορευτή και δεν έχει βάρος.

Τέλος στις δύο τελευταίες ερωτήσεις 5 και 6, που αναφέρονται στο αν «Τα χρώματα που έχει πάνω του ο "πρόσωπος" είναι τυχαία ή συμβολίζουν κάτι» και στο αν «Τα όσα έχει ζωγραφισμένα πάνω του ο "πρόσωπος", συμβολίζουν κάτι ή όχι», το 2% απάντησε ότι συμβολίζουν την άνοιξη. Το 8% δεν απάντησε. Το 15% απάντησε απλά ότι συμβολίζουν κάτι χωρίς να πει τι ακριβώς. Τέλος, το 75% απάντησε ότι το λευκό χρώμα συμβολίζει το «νεκρό» και τη νέκρωση της φύσης. Το κόκκινο, την άσβηστη ελπίδα των Ναουσαίων για την ελευθερία και το αίμα που χύθηκε επί Τουρκοκρατίας, την αναγέννηση της φύσης, το ζωντάνεμα και τη χαρά. Η χρυσή βούλα στο μέτωπο είναι ανατολίτικο στοιχείο και για κάποιους

είναι σύμβολο της παντρεμένης Ανατολίτισσας, ενώ για κάποιους άλλους συμβολίζει το φλουρί που έδιναν οι μελλοθάνατοι στο χάρο και ότι η σκλαβιά πεθαίνει.

Τελειώνοντας την ανάλυση των ερωτηματολογίων θα ήθελα να αναφερθώ σ' ένα σχόλιο που μου έκαναν όλοι όσοι το συμπλήρωσαν. Όσοι πήραν, λοιπόν, στα χέρια τους αυτό το ερωτηματολόγιο είπαν πως «είναι πολύ δύσκολο και πως σε πολλές ερωτήσεις υπάρχουν ασάφειες». Ίσως γι' αυτόν τον λόγο να δυσκολεύτηκαν κιόλας να απαντήσουν σε κάποιες απ' αυτές. (Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε βρίσκεται στο παράρτημα στη σελίδα 87)

2.1. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΜΕ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ

1^η κατηγορία: «Γενικές ερωτήσεις για το έθιμο».

2^η ερώτηση: «Πότε ξεκίνησε το έθιμο;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
6%	Ξεκίνησε στην Αρχαιότητα και εξελίχθηκε στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.
28%	Ξεκίνησε στην Αρχαιότητα.
66%	Ξεκίνησε στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.

3^η ερώτηση: «Γιατί διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια των αποκριών;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
2%	Αναπαράσταση ψεύτικου γάμου.
4%	Για να διασκεδάσει ο κόσμος.
4%	Για να διατηρείται το έθιμο και η παράδοση.
6%	Αναπαράσταση της σφαγής των Ναουσαίων από τους Τούρκους.
8%	Τυχαία γίνεται στις απόκριες.
13%	Στηρίζεται σε Διονυσιακά έθιμα που γίνονταν στην αρχή της Άνοιξης.
30%	Δεν απάντησε.
32%	Είχαν καλυμμένα τα πρόσωπά τους για να μην τους αναγνωρίζουν οι Τούρκοι.

4^η ερώτηση: «Ποια η σχέση σου με τη στολή;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
2%	Δεν απάντησε.
2%	Αναπόληση ως παλιός χορευτής και φροντίδα ως γονιός.
2%	Αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων και αναπόληση ως παλιός χορευτής.

4%	Αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων και φροντίδα ως γονιός.
8%	Αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων, φροντίδα ως γονιός και αναπόληση ως παλιός χορευτής.
8%	Αναπόληση ως παλιός χορευτής.
17%	Φροντίδα ως γονιός.
53%	Αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων.

5^η ερώτηση: «Πως νιώθετε όταν Α) ντύνεστε Γιανίσαρος, Β) ντύνετε το παιδί σας Γιανίσαρο, Γ) ακούτε για τους Γιανίσαρους;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
100%	Περήφανα

6^η ερώτηση: «Τι συμβολίζει ο χαιρετισμός που κάνει ένας Γιανίσαρος όταν έρχεται το μπουλούκι να τον πάρει από το σπίτι του;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
2%	Είναι έτοιμος να συμμετάσχει στο δρώμενο.
4%	Έγραψε τον Τρόπο με τον οποίο γίνεται ο χαιρετισμός.
6%	Καλωσόρισμα του μπουλουκιού από το Γιανίσαρο.
12%	Ο Γιανίσαρος δεν σκύβει το κεφάλι του μπροστά στους εχθρούς.
13%	Δεν απάντησε.
14%	Γίνεται μέλος μιας συγκεκριμένης ομάδας.
49%	Φεύγει στο βουνό για να πολεμήσει τους Τούρκους και να συμμετάσχει στον απελευθερωτικό αγώνα.

7^η ερώτηση: «Τα μπουλούκια ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη διαδρομή;»

Α) «Ποια είναι αυτή;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
13%	Δεν απάντησε ή έδωσε ασαφή απάντηση.
38%	Ακολουθούν τα όρια της παλιάς πόλης της Νάουσας.
49%	Έγραψε ακριβώς τη διαδρομή που ακολουθούν τα

B) Γιατί την κάνουν;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
6%	Μ' αυτόν τον τρόπο μαζεύεται το μπουλούκι από την πόλη και μαζεύονται και χρήματα για τον απελευθερωτικό αγώνα.
26%	Αυτήν ήταν η διαδρομή που ακολουθούσε το μπουλούκι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
28%	Αυτά ήταν τα όρια της παλιάς πόλης της Νάουσας.
40%	Δεν απάντησε.

8^η ερώτηση: «Τι συμβολίζει το έθιμο του Γιανίτσαρου και της Μπούλας;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
4%	Ένα έθιμο της Νάουσας.
5%	Τη μύηση σε συγκεκριμένη ομάδα.
6%	Είναι η αναπαράσταση ενός ψεύτικου γάμου για να ξεγελάσουν τους Τούρκους.
6%	Την αναγέννηση της φύσης και τον απελευθερωτικό αγώνα.
11%	Αναφορά σε Διονυσιακά έθιμα.
19%	Δεν απάντησε.
49%	Το παιδομάζωμα, τον σφαγιασμό των Ναουσαίων από τους Τούρκους και τον απελευθερωτικό αγώνα.

2^η κατηγορία: «Ερωτήσεις που αφορούν τη στολή».1^η ερώτηση: «Ποια είναι τα βασικά κομμάτια της στολής του Γιανίτσαρου;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
2%	Δεν απάντησε.
26%	Έγραψε όλα τα κομμάτια της στολής.
72%	Βασικά κομμάτια: πρόσωπος, τaráμπουλο, ασήμια ή φλουριά, φουστάνελα, πάλα.

3^η ερώτηση: «Να αναφέρεται τα δύο πιο χαρακτηριστικά εξαρτήματα της στολής του Γιανίσαρου και τι αυτά συμβολίζουν.»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
100% περίπου	Πρόσωπος, τaráμπουλο, ασήμια, πάλα.

4^η ερώτηση: «Να αναφέρεται τα δύο πιο χαρακτηριστικά εξαρτήματα της στολής της Μπούλας και τι αυτά συμβολίζουν.»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
100% περίπου	Πρόσωπος και πέπλο με λουλούδια.

5^η ερώτηση: «Ποιοι φοράνε τη στολή του Γιανίσαρου και γιατί;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
9%	Δεν απάντησε.
91%	Μόνο ανύπαντροι άντρες.

6^η ερώτηση: «Ποιοι φοράνε τη στολή της Μπούλας και γιατί;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
13%	Δεν απάντησε.
87%	Μόνο ανύπαντροι άντρες.

7^η ερώτηση: «Από ποια ηλικία αρχίζουν οι άνθρωποι να ντύνονται;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
100%	Γιανίσαρος μπορεί να ντυθεί κάποιος ακόμα και από την αγκαλιά των γονιών του.
100%	Μπούλα μπορεί να ντυθεί κάποιος από 16 ετών και πάνω.

3^η κατηγορία: «Ερωτήσεις που αφορούν τον "πρόσωπο"».

1^η ερώτηση: «Γιατί αυτή η μάσκα ονομάστηκε "πρόσωπος";»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
8%	Έδωσε ασαφείς απαντήσεις.
11%	Μοιάζει με τα πρόσωπα που φορούσαν στις Διονυσιακές τελετές.
13%	Μοιάζει με πρόσωπο.
13%	Απεικονίζει ένα νεκρό πρόσωπο, έναν ετοιμοθάνατο.
15%	Είναι συνέχεια του προσωπίου που φορούσαν στις αρχαίες τραγωδίες.
17%	Καλύπτει το πρόσωπο.
23%	Δεν απάντησε.

2^η ερώτηση: «Από ποια ηλικία τα παιδιά μπορούν να φορέσουν τον "πρόσωπο" και γιατί;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
2%	Δεν απάντησε.
98%	Από 16 ετών και πάνω, όταν αρχίζουν να ενηλικιώνονται.

3^η ερώτηση: «Από τι υλικά είναι φτιαγμένος ο "πρόσωπος";»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
98%	Από αγνό κερι μέλισσας. Κάποιοι ανέφεραν και το караβόπανο καθώς και τις τρίχες αλόγου από τις οποίες είναι φτιαγμένο το μουστάκι.

4^η ερώτηση: «Γιατί είναι φτιαγμένος από αυτά τα υλικά και όχι από κάποια άλλα;»

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
15%	Δεν απάντησε.
17%	Γιατί έτσι ορίζει η παράδοση.
68%	Το μουστάκι είναι από τρίχα αλόγου γιατί είναι σκληρή και το βοηθάει να στέκεται όρθιο. Βασικό συστατικό είναι το κερι γιατί βοηθάει το πρόσωπο

να αναπνεύσει.

5^η ερώτηση: «Τα χρώματα που έχει πάνω του ο "πρόσωπος" είναι τυχαία ή συμβολίζουν κάτι;»

6^η ερώτηση: «Τα όσα έχει ζωγραφισμένα πάνω του ο "πρόσωπος", συμβολίζουν κάτι ή όχι;

ΠΟΣΟΣΤΑ	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
2%	Συμβολίζουν την Άνοιξη.
8%	Δεν απάντησε.
15%	Συμβολίζουν κάτι αλλά δεν ξέρουν τι ακριβώς.
75%	Γνωρίζουν τι συμβολίζουν και το έγραψαν.

3. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΖΩΓΡΑΦΙΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η έρευνα για τους Γιανίσαρους και τις Μπούλες επεκτάθηκε και σε μικρότερες ηλικίες και πιο συγκεκριμένα σε παιδιά νηπιακής ηλικίας. Έτσι λοιπόν έγινε και μια σειρά δραστηριοτήτων στα παιδιά του 5^{ου} νηπιαγωγείου Νάουσας. Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε αποτελούνταν από 28 παιδιά εκ των οποίων τα 13 ήταν κορίτσια και τα υπόλοιπα 15 ήταν αγόρια.

Ένα από τα βασικά σημεία της εργασίας ήταν και η αντίληψη που έχουν τα παιδιά για τους Γιανίσαρους και τις Μπούλες. Έτσι λοιπόν, προσπαθώντας να καταλάβω τι είναι αυτό που θεωρούν πιο σημαντικό πάνω στη στολή καθώς και ποιο από τα εξαρτήματα τους κάνει τη μεγαλύτερη εντύπωση, τα έβαλα να ζωγραφίζουν σε μια κόλλα Α4 έναν Γιανίσαρο και μία Μπούλα. Πριν τους μοιράσω τις κόλλες Α4, ζήτησα από τη νηπιαγωγό τους να τους μιλήσει για τους Γιανίσαρους και να τους δείξει κάποιες φωτογραφίες. Αφού έγινε, λοιπόν, μια σχετική συζήτηση, τους μοίρασα κόλλες Α4 και τους ζήτησα να ζωγραφίσουν σ' αυτή έναν Γιανίσαρο και μία Μπούλα.

Κάποια παιδιά έκαναν τη ζωγραφιά από μνήμης, ενώ υπήρξαν και κάποια άλλα που ζήτησαν να έχουν δίπλα τους κάποια φωτογραφία για να βλέπουν τι έχει πάνω της η στολή. Μόλις τελείωσαν τις ζωγραφιές τους τα παιδιά, τις μάζεψα και τις επεξεργάστηκα μία προς μία. Από τις ζωγραφιές αυτές δημιούργησα δύο πίνακες. Στον πρώτο πίνακα αναφέρονται τα βασικά στοιχεία που αποτελούν τη στολή του Γιανίσαρου και στον δεύτερο τα βασικά στοιχεία της στολής της Μπούλας. Από την επεξεργασία των ζωγραφιών και των πινάκων αυτών προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα.

Όσον αφορά τη στολή του Γιανίσαρου, το 96% των παιδιών συμπεριέλαβαν στις ζωγραφιές τους τον πρόσωπο θεωρώντας τον ως το κατεξοχήν εξάρτημα της στολής και

αυτό που την κάνει να διαφέρει από τις υπόλοιπες παραδοσιακές στολές. Δεύτερο σε σημαντικότητα εξάρτημα θεωρήθηκε το ταράμπουλο το οποίο συμπεριλήφθηκε στις ζωγραφιές του 68% των παιδιών. Το ταράμπουλο ζωγραφίστηκε από τα παιδιά άλλοτε έχοντας το χαρακτηριστικό καρό ύφασμα και άλλοτε κενό μόνο ως περίγραμμα. Τα επόμενα σε σημαντικότητα εξαρτήματα ήταν τα τσαρούχια, η φουστανέλα και η πάλα τα οποία ζωγραφίστηκαν από το 53% των παιδιών. Τελευταία σε προτεραιότητα ήρθαν τα φλουριά τα οποία συμπεριλήφθηκαν στις ζωγραφιές μόνο του 43% των παιδιών.

Στη συνέχεια επεξεργάστηκα τις ζωγραφιές που απεικόνιζαν Μπούλες. Δύο παιδιά δεν ζωγράρισαν καθόλου τη Μπούλα, ένα παιδί τη ζωγράφισε όπως και το Γιανίτσαρο και τη διαφοροποίησε προσθέτοντας στο ταράμπουλο τα χαρακτηριστικά λουλούδια που έχει η Μπούλα στο κεφάλι της και ένα παιδί την έβαλε να κρατάει την πάλα του Γιανίτσαρου. Όσον αφορά την επεξεργασία των ζωγραφιών που περιέχουν τη Μπούλα, βρέθηκε ότι το 93% των παιδιών θεωρεί ότι το σημαντικότερο εξάρτημα της στολής είναι ο πρόσωπος. Αυτό το ποσοστό συμπίπτει και με το ποσοστό που αφορά τον πρόσωπο των Γιανιτσάρων. Δεύτερο στις προτιμήσεις των παιδιών, με 86%, έρχεται το πέπλο με τα λουλούδια που φορά η Μπούλα στο κεφάλι της. Μάλιστα, ακόμα, και στις ζωγραφιές παιδιών που έχουν ζωγραφίσει γυρίνους υπάρχουν κάποια λουλούδια στο κέντρο του κεφαλιού τους τα οποία μάλιστα έχουν και διάφορα χρώματα. Στην τρίτη θέση, με 71%, είναι το φόρεμα το οποίο βοηθάει τα παιδιά να ξεχωρίσουν το Γιανίτσαρο με τη φουστανέλα από τη Μπούλα. Το 61% των παιδιών θέλοντας να προσδώσει και άλλα χαρακτηριστικά της στολής της Μπούλας ζωγράφισε το γιλέκο ή την τραχηλιά που φοράει στο στήθος η Μπούλα. Το 36% των παιδιών ζωγράφισε στη Μπούλα παπούτσια που τις περισσότερες φορές μοιάζουν με τσαρούχια και το 18% ζωγράφισε τη ζώνη που φορά στη μέση της. Τέλος κανένα

παιδί δεν ζωγράφισε τα φλουριά που έχει στο στέρνο της η Μπούλα σε αντίθεση με τις ζωγραφιές των Γιανιτσάρων στις οποίες τα φλουριά κατείχαν μια σημαντική θέση. (Οι ζωγραφιές των παιδιών βρίσκονται στο παράρτημα στις σελίδες 123-137)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΑΦΟΡΑ ΤΗ ΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΥ

ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΤΟΛΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΑ
Πρόσωπος	96%
Ταράμπουλο	68%
Τσαρούχια	53%
Φουστανέλα	53%
Πάλα	53%
Φλουριά	43%

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΑΦΟΡΑ ΤΗ ΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΜΠΟΥΛΑΣ

ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΤΟΛΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΑ
Πρόσωπος	93%
Πέπλο με λουλούδια	86%
Φόρεμα	71%
Γιλέκο ή Τραχηλιά	61%
Παπούτσια	36%
Ζώνη	18%
Φλουριά	0%

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όσον αφορά τα ερωτηματολόγια, τα συμπεράσματα που έβγαλα χωρίζονται σε τρία βασικά μέρη που αφορούν το κάθε μέρος του ερωτηματολογίου ξεχωριστά.

A) Μελετώντας τα, λοιπόν, προσεκτικά, διαπίστωσα πως όσον αφορά το Α' μέρος τους που περιέχει γενικές ερωτήσεις για το έθιμο, υπάρχει μια σύγχυση ως προς την προέλευση του εθίμου, ως προς το γιατί το έθιμο διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια των Αποκριών, ως προς το τι συμβολίζει ο χαιρετισμός που κάνει ο Γιανίτσaros όταν έρχεται το μπουλούκι να τον πάρει από το σπίτι του και στην ερώτηση που αναφέρεται στο τι συμβολίζει το έθιμο του Γιανίτσaros και της Μπούλας. Δεν γνωρίζω γιατί υπάρχει αυτή η σύγχυση. Πάντως τα περισσότερα απ' αυτά που γράφτηκαν έχουν κάποια βάση και δεν είναι πράγματα που έβγαλε ο καθένας από το μυαλό του. Εγώ απέδωσα αυτή τη σύγχυση στην έλλειψη σύνδεσης όλων αυτών των στοιχείων μεταξύ τους. Σωστό ή λάθος, δεν ξέρω. Αυτό θα το αφήσω να το κρίνουν κάποιοι άλλοι πιο ειδήμονες από 'μένα. Ακόμα τα περισσότερα άτομα που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο αν δεν είναι τώρα εν ενεργεία χορευτές, υπήρξαν κάποτε, και αυτό ήταν το βασικό κίνητρο για να στείλουν τα παιδιά τους στο συγκεκριμένο σύλλογο. Το σίγουρο πάντως είναι πως όλοι όταν ακούνε για τους Γιανίτσaros ή όταν βλέπουν το παιδί τους να είναι ντυμένο Γιανίτσaros νιώθουν πολύ περήφανοι. Αυτή ήταν και η μοναδική απάντηση που συγκέντρωσε το 100%.

B) Στο Β' μέρος του ερωτηματολογίου που περιέχει ερωτήσεις που αφορούν τη στολή του Γιανίτσaros και της Μπούλας, δεν υπήρξαν μεγάλες αποκλείσεις. Αυτό πιθανόν να συνέβη γιατί οι περισσότεροι είτε ήταν χορευτές είτε γονείς, γνώριζαν ποια είναι τα βασικά κομμάτια της στολής και τι αυτά συμβολίζουν καθώς επίσης και το ποιοι φοράνε τη στολή και από ποια ηλικία.

Γ) Τέλος, όσον αφορά το Γ' μέρος του, που περιέχει ερωτήσεις για τον «πρόσωπο», οι ερωτηθέντες δυσκολεύτηκαν να απαντήσουν στην πρώτη ερώτηση που αναφέρεται στο γιατί αυτή η μάσκα ονομάστηκε «πρόσωπος». Οι απαντήσεις που δόθηκαν σ' αυτήν την ερώτηση είναι ποικίλες και έχουν όλες κάποια βάση. Επίσης, δύο ακόμα ερωτήσεις που δυσκόλεψαν λιγάκι τους ερωτηθέντες ήταν οι δύο τελευταίες που αναφέρονται στο τι συμβολίζουν τα όσα έχει ζωγραφισμένα πάνω του ο «πρόσωπος».

Δύσκολο ή όχι πάντως, το ερωτηματολόγιο μου έδωσε να καταλάβω ότι οι Γιανίσαροι και οι Μπούλες είναι ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ιστορίας της Νάουσας και πως το μόνο που θα μπορούσε να αισθάνεται κανείς ακούγοντας γι' αυτούς είναι περηφάνια και τίποτα άλλο.

Τέλος, όσον αφορά την ανάλυση των ζωγραφιών έβγαλα το συμπέρασμα πως στα παιδιά έκανε μεγαλύτερη εντύπωση η στολή του Γιανίσαρου και πως γι' αυτό το λόγο γνώριζαν καλύτερα τα κομμάτια από τα οποία αποτελούνταν και μπόρεσαν να την ζωγραφίσουν με περισσότερες λεπτομέρειες από ότι τη στολή της Μπούλας. Επίσης παρατήρησα πως η πλειοψηφία των παιδιών θεώρησε τον «πρόσωπο» ως το σημαντικότερο κομμάτι της στολής τόσο του Γιανίσαρου όσο και της Μπούλας και τον ζωγράφισε δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στα χαρακτηριστικά του, στα χρώματα που τον αποτελούν και στα επιπλέον κομμάτια που έχει πάνω του (ταράμπουλο για τον Γιανίσαρο και πέπλο με λουλούδια για τη Μπούλα).

5. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1^Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Στα πλαίσια των εικαστικών και μέσα στην περίοδο της αποκριάς μπορούμε να κατασκευάσουμε με τα παιδιά έναν μεγάλο πρόσωπο Μπούλας και έναν πρόσωπο Γενίτσαρου και να τα κρεμάσουμε στον τοίχο της τάξης.

Για την κατασκευή αυτή θα χρειαστούμε δύο μεγάλα κόνσον χαρτόνια σε ανοιχτό χρώμα τα οποία θα τα κόψουμε σε οβάλ σχήμα για να σχηματίσουμε τον πρόσωπο. Πάνω στον πρόσωπο της Μπούλας θα ζωγραφίσουμε με τέμπρες ή μαρκαδόρους ή θα κατασκευάσουμε με χαρτόνι τα μάτια, τα φρύδια και τα μάγουλα. Στη συνέχεια με ένα ψαλίδι θα κάνουμε μια τρύπα στο χαρτόνι για να σχηματίσουμε το στόμα. Τέλος θα κολλήσουμε ένα κομμάτι άσπρο τούλι, μερικές χρωματιστές κορδέλες και λίγα υφασμάτινα λουλούδια στο πάνω μέρος του προσώπου για να σχηματίσουμε το πέπλο με τα λουλούδια που έχουν οι Μπούλες στο κεφάλι τους.

Για την κατασκευή του προσώπου του Γενίτσαρου κόβουμε όπως και στη Μπούλα ένα κομμάτι κόνσον χαρτόνι σε οβάλ σχήμα. Στη συνέχεια με μαρκαδόρους ή τέμπρες ή κομμάτια από χαρτόνι κόνσον δημιουργούμε τα χαρακτηριστικά του προσώπου, δηλαδή τα μάτια, τα φρύδια και τα μάγουλα. Κόβουμε ένα μικρό στρόγγυλο κομμάτι από χρυσόχαρτο και το κολλάμε στο μέτωπο του Γενίτσαρου για να σχηματίσουμε το χρυσό βαράκι που έχει στο μέτωπό του. Ύστερα κόβουμε με ένα ψαλίδι λίγο το κάτω μέρος του χαρτονιού για να σχηματίσουμε το στόμα. Για το μουστάκι μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε μαύρο γκοφρέ χαρτόνι το οποίο θα το στρίψουμε πολύ για γίνει σκληρό και να μπορέσει να σταθεί όρθιο. Για να κάνουμε το ταράμπουλο χρησιμοποιούμε ένα κομμάτι καρό ύφασμα το οποίο το κόβουμε μακρόστενο και το κολλάμε στο πάνω μέρος του κεφαλιού. Τέλος από χρωματιστά κόνσον σχηματίζουμε την καρφίτσα που συγκρατεί το ταράμπουλο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ▶ Βαλσαμίδης, Ε. (2003). *Οι μπούλες της Νιάουσας, εισήγηση στο σεμινάριο της Μελίκης.*
- ▶ Ζιώτας, Θ. (2003). *Οι Μπούλες της Νάουσας, από τη φυλετική μύηση στη διονυσιακή λατρεία.* Θεσσαλονίκη: Cory City digital.
- ▶ Μαγουλιώτης, Α. (1999). *Το θέατρο ως τέχνη, το θέατρο ως παιχνίδι.* Βόλος: Εκτυπωτική Καρδίτσας.
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (2001). *Γιαννίσαροι και Μπούλες της Νιάουσας.* Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπελογιάννη – Αργυροπούλου, Μ. (2002). *Γιανίσαροι και Μπούλες.* Ελληνικό Πανόραμα. Τεύχος 26, σελ. 65 – 87.
- ▶ Μπλέτσου, Ε., Πετρά, Ι., Καρατσιώλη, Σ. (2003). *Μπούλες της Νιάουσας.* Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ▶ Λεκατσάς, Π. (1971). *Διόνυσος, καταγωγή και εξέλιξη της Διονυσιακής θρησκείας.* Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού Και Γενικής Παιδείας.
- ▶ Λύκειο των Ελληνίδων (1999). *Χοροί και πατινάδες από το έθιμο της αποκριάς με ζουρνατζήδες την οικογένεια του Βαγγέλη Ψαθά.* Νάουσα Ημαθίας: Μπούλες. (CD με τραγούδια του εθίμου και βιβλιαράκι με πληροφορίες σχετικές με το έθιμο)
- ▶ Περελή – Κοντογιάννη, Ρ. (1985). *Η μάσκα και το πρόσωπο.* Αθήνα: Θεωρία.
- ▶ Περιηγήσεις με την Ημερησία (2004). *Νάουσα Ημαθίας «Γενίσαροι και Μπούλες» Παράδοση και λεβεντιά.* Τεύχος 18, σελ. 32 - 41.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι τοπικοί μας χοροί.* Τεύχος 5, σελ. 142-144. Επιμέλεια άρθρου: Εμμανουήλ Βαλσαμίδης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι Μπούλες πριν εξήντα χρόνια.* Τεύχος 6, σελ. 13. Αναμνήσεις του Δημήτρη Αγοραστού.

- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι Γιανίσαροι και οι Μπούλες*. Τεύχος 6, σελ. 14-15. Επιμέλεια άρθρου: Τάκης Μπαίτσης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Από την αρματωσιά*. Τεύχος 22, σελ. 22-23. Επιμέλεια άρθρου: Χρήστος Παλιούγκας και Τάκης Μπαίτσης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γιανίσαρος και Μπούλα (Η ιστορία των ονομάτων)*. Τεύχος 70, σελ. 37-38. Επιμέλεια άρθρου: Θωμάς Γαβριηλίδης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γιανίσαρος και Μπούλα (Η ιστορία των ονομάτων)*. Τεύχος 71, σελ. 68-69. Επιμέλεια άρθρου: Θωμάς Γαβριηλίδης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Αγροτική αποκριά*. Τεύχος 82, σελ. 25-28. Επιμέλεια άρθρου: Μιράντα Τερζοπούλου.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Οι συνεχιστές της παράδοσης*. Τεύχος 82, σελ. 17-19. Επιμέλεια άρθρου: Ελένη Μήτσαλα - Ζεγκίνη.
- ▶ Πρόγραμμα κινητικότητας Δράση III του ΕΠΕΑΕΚ: Γυμνάσιο Κάτω Αχαΐας, 1^ο Λάμπειο Γυμνάσιο Νάουσας, ΤΕΕ Πολυγύρου, Γυμνάσιο Δεμενίκων, Veit - Hoser - Gymnasium Bogen. *Το καρναβάλι από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα*.
- ▶ Allard, G. & Leffort, P. (1989). *Η μάσκα*. Χατζηνικολής.
- ▶ Detienne, M. (1993). *Ο Διόνυσος κάτω από τ' αστέρια*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- ▶ Levi - Strauss, C. (1981). *Ο δρόμος της μάσκας*. Χατζηνικολής.
- ▶ Otto, W. (1991). *Διόνυσος μύθος και λατρεία*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ▶ Βαλσαμίδης, Ε. (2002). *Οι ψηφίδες*. Βέροια: Καραμανλίδης.
- ▶ Ελληνική Μυθολογία (1986). *Οι Θεοί*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- ▶ 1^ο Λάμπειο Γυμνάσιο Νάουσας (1997 - 1999). *Το καρναβάλι της Νάουσας μέσα από την παράδοση*. Ομάδα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (2003). *Ο κύκλος της ζωής και το δημοτικό τραγούδι της Νάουσας*. Νάουσα: Όμιλος «Γενίτσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (1982). *Ο λαϊκός ποιητής της Νιάουσας, Κωνσταντούλης*. Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίτσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπαίτσης, Τ. (1997). *Τα δημοτικά τραγούδια της Νάουσας*. Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίτσαροι και Μπούλες».
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Αποκριάτικο άλμπουμ*. Τεύχος 2, σελ. 20-21. Επιμέλεια άρθρου: Κ. Νίκου.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γενίτσαροι και Μπούλες*. Τεύχος 10, σελ.36-37. Επιμέλεια άρθρου: Πόπη Παπανάνου.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Νύμφες - Νεράιδες - Μπούλες*. Τεύχος 27, σελ. 48-51. Επιμέλεια άρθρου: Θωμάς Γαβριηλίδης.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γενίτσαροι και Μπούλες (Βιβλιοπαρουσίαση)*. Τεύχος 36, σελ. 145-146. Επιμέλεια άρθρου: Λευκή Σαμαρά.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *Γενίτσαροι και Μπούλες στη Νάουσα και στα Λεχαινά (Κοινές ρίζες στην Αρχαιότητα και στην Τουρκοκρατία)*. Τεύχος 73, σελ. 162-164. Επιμέλεια άρθρου: Πέτρος Δεινόπουλος.
- ▶ Περιοδικό «Νιάουστα». *«Ο Πρόσωπος», Έκθεση έργων του Γιώργου Μπαδόλα*. Τεύχος 74, σελ. 35-36. Επιμέλεια άρθρου: Αλέξανδρος Οικονόμου.

- ▶ Στοϊδης, Π., ομάδα τοπικής ιστορίας Γ' τάξη 2^{ου} Γυμνασίου Νάουσας (1993 - 1994). *Μαθήματα Τοπικής Ιστορίας*. Στολές, τραγούδια, όργανα και χοροί της Νάουσας. Ο Θεσμός του καρναβαλιού στη Νάουσα.
- ▶ Τόμτσης, Θ. (1999). *Ανώγι, ένα πρότυπο σύγχρονης οικοτεχνίας παραδοσιακών στολών και ειδών λαϊκής τέχνης*. Θεσσαλονίκη.
- ▶ Φωτόπουλος, Δ. *Μάσκες. Θέατρο*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- ▶ Levi - Strauss, C. (1981). *Ο δρόμος της μάσκας*. Αθήνα: Χατζηνικολής.

ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ

- ▶ Βαλσαμίδης, Ε. (2002). Από το έθιμο των απόκρεω στη Νάουσα, Η Μπρούσλιανη και οι Μπούλες. *Οι ψηφίδες*. Σελ. 80-81. Βέροια: Καραμανλίδης.
- ▶ Ράφτης Α. (2002). Ο χορός ως άυλη κληρονομιά. *Πρακτικά 16^{ου} διεθνούς Συνεδρίου*, (σελ. 249). Αθήνα: Έκδοση της οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης.
- ▶ Ράφτης Α. (2003). Ο χορός στην εκπαίδευση. *Πρακτικά 17^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου*, (σελ. 248). Αθήνα: Έκδοση της Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης.
- ▶ Νέο Βήμα της Νάουσας (1997). Ναουσαϊκή αποκριά. *Νάουσα - εικόνες*, 42-46.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΙΜΟ
«ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ»

Γενικές ερωτήσεις για το έθιμο

1. Φύλο και ηλικία: α. Άρρεν β. Θήλυ.....

2. Το έθιμο αυτό ξεκίνησε:

A) Κατά την αρχαιότητα

B) Κατά την Τουρκοκρατία

Γ) Πριν από κάποια χρόνια και πόσα

3. Γιατί διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια των αποκριών:

A) Για να διασκεδάσει ο κόσμος και πως

B) Για να κρύψουν κάτι και τι

4. Ποια η σχέση σου με τη στολή:

A) Αγαπημένη φορεσιά κατά την περίοδο των εθίμων

B) Επαγγελματική δημιουργία

Γ) Φροντίδα ως γονιός

Δ) Αναπόληση ως παλιός χορευτής

5. Πως νιώθετε:

A) όταν ντύνεστε Γιανίτσαρος περήφανα..... γελοία.....
αδιάφορα

B) όταν ντύνετε το παιδί σας Γιανίτσαρο περήφανα.....
γελοία αδιάφορα

Γ) όταν ακούτε για τους Γιανίτσαρους περήφανα
γελοία αδιάφορα

6. Τι συμβολίζει ο χαιρετισμός που κάνει ένας Γιανίτσαρος όταν
έρχεται το μπουλούκι να τον πάρει από το σπίτι του;

.....
.....
.....
.....

7. Τα μπουλούκια ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη διαδρομή;

A) Ποια είναι αυτή;

B) Γιατί την κάνουν;

8. Τι συμβολίζει το έθιμο του Γιανίσαρου και της Μπούλας;

.....
.....
.....
.....
.....

Ερωτήσεις που αφορούν τη στολή

1. Ποια είναι τα βασικά κομμάτια της στολής του Γιανίσαρου;

A)

B)

Γ)

Δ)

2. Ποια είναι τα βασικά κομμάτια της στολής της Μπούλας;

A)

B)

Γ)

Δ)

3. Να αναφέρετε τα δύο πιο χαρακτηριστικά εξαρτήματα της στολής του Γιανίσαρου και τι αυτά συμβολίζουν.

.....
.....
.....
.....

4. Να αναφέρετε τα δύο πιο χαρακτηριστικά εξαρτήματα της στολής της Μπούλας και τι αυτά συμβολίζουν.

.....
.....

.....
.....
5. Ποιοι φοράνε τη στολή του Γιανίσαρου και γιατί;

.....
.....
.....
.....
6. Ποιοι φοράνε τη στολή της Μπούλας και γιατί;

7. Από ποια ηλικία αρχίζουν οι άνθρωποι να ντύνονται:

A) Γιανίσαροι

B) Μπούλες

Ερωτήσεις που αφορούν τον «πρόσωπο»

1. Γιατί αυτή η μάσκα ονομάστηκε «πρόσωπος»;

.....
.....
.....
.....
2. Από ποια ηλικία τα παιδιά μπορούν να φορέσουν τον «πρόσωπο» και γιατί;

.....
.....
.....
.....
3. Από τι υλικά είναι φτιαγμένος ο «πρόσωπος»;

4. Γιατί είναι φτιαγμένος από αυτά τα υλικά και όχι από κάποια άλλα;

.....
.....
.....
.....

5. Τα χρώματα που έχει πάνω του ο «πρόσωπος» είναι τυχαία ή συμβολίζουν κάτι;

.....
.....
.....
.....

6. Τα όσα έχει ζωγραφισμένα πάνω του ο «πρόσωπος», συμβολίζουν κάτι ή όχι;

.....
.....
.....
.....

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συνεργασία σας

2. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΚΑΤΩ ΣΤΗ ΡΟΪΔΟ

(Είναι η πρώτη πατινάδα που παίζεται έξω από το Δημαρχείο, αμέσως μόλις ο αρχηγός του μπουλουκιού πάρει την άδεια για την τέλεση του εθίμου. Χορεύεται αντικριστά με τα μαντήλια που έχουν στα χέρια τους δεμένα οι Γιανίτσαροι, πριν οι πάλες να βγουν ακόμα από τα θηκάρια τους.)

Κάτω στη Ροΐδο, στη Ροΐδοπούλα

Τούρκος αγάπησε μια Ρωμιοπούλα

κι η Ρωμιοπούλα δεν τότε θέλει

κι η σκύλα η μάνα της τον προξενεύει.

- Πάρ' τότε, κόρη μου, τον Τούρκο γι' άντρα,
να σε φωνάζουν Χανούμ Σουλτάνα.

- Πάρ' τότε, κόρη μου, έχει καΐκι,
θα σε πηγαίνει στη Σαλονίκη.

- Πάρ' τότε, κόρη μου, έχει βαπόρι
θα σε πηγαίνει και ως την Πόλη.

- Δεν τότε θέλω, δεν τότε παίρνω,
πέρδικα γίνομαι, στα όρη φεύγω.

* Τα τραγούδια είναι από το CD του Λυκείου Ελληνίδων.

ΜΑΚΡΙΝΙΤΣΑ

(Η Μακρινίτσα είναι ο χορός που θα χορέψει η Μπούλα έξω από το Δημαρχείο. Είναι ιστορικός χορός, με τον οποίο οι γυναίκες και τα παιδιά της Νάουσας προτίμησαν να πέσουν στα αφρισμένα νερά του καταρράκτη της Αράπιτσας, στους Στουμπάνους, για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων τις μέρες του μεγάλου χαλασμού, τον αιματοβαμμένο εκείνο Απρίλη του 1822.)

Τρία πουλάκια, αμάν κι αϊμάν, κι αν κάθουνταν
στης Νιάουστας το κάστρο - Μακρινίτσα μου, καημό πόχει η
καρδίτσα μου-

Του να τηράει, αμάν κι αϊμάν, τα Βουδινά*
τ' άλλου τη Σαλονίκη - Μακρινίτσα μου, καημό πόχει η
καρδίτσα μου-

Ένα μήλου, αμάν, κι άλλου μήλου, αμάν,
Βράδιασε και που θα μείνου.

Του τρίτου, αμάν κι αϊμάν, του μικρότιρου
μιριουλουγάει κι λέει - Μακρινίτσα μου, καημό πόχει η
καρδίτσα μου-

Μας πάτησαν, αμάν κι αϊμάν, μας χάλασαν,
μας πήραν τις γυναίκες - Μακρινίτσα μου, καημό πόχει η
καρδίτσα μου-

Ένα μήλου, αμάν, κι άλλου μήλου, αμάν,
Βράδιασε και που θα μείνου.

* Τα τραγούδια είναι από το CD του Λυκείου Ελληνίδων.

• Τα Βουδινά ή Βοδενά είναι η σημερινή Έδεσσα.

ΤΗΣ ΧΟΝΤΡΟΣΟΥΓΚΛΑΣ Ή ΣΤΙΣ ΔΕΚΑΤΡΕΙΣ ΤΟΥ ΑΠΡΙΛΙΟΥ

(Δεκατρείς νέοι, δώδεκα Κρητικοί και ένας Ηπειρώτης, ενώ έρχονται για βοήθεια στο Μακεδονικό Αγώνα, σκοτώνονται ύστερα από προδοσία στην τοποθεσία που έχει το όνομα Χοντροσούγκλα.)

Στις δεκατρείς του Απριλιού, η μέρα ήταν Τρίτη
που φίλιβιν ου αρχηγός τους νέους απ' την Κρήτη.
Πίσσα, μαυρίλα, σκουτινιά ψηλά στη Χοντροσούγκλα
που πολιμούν οι Έλληνες με τ' άγρια τ' αρκούδια.
Αρματωμένοι ήμασταν στ' ασήμια, στα σταυρούδια
κι τα τουφέκια που πιφταν, μας φαίνονταν τραγούδια.
Δεν τόντιζα*, μανούλα μου, για να μας ξιγυμνώσουν
κι σι ένα μνήμα δικατρείς, για να μας παραχώσουν.
Όποιους δα ζήσει απού μας, να πάνει ως την Κρήτη,
να πει εις τις μανούλις μας τη φουβιρή μας λύπη.
Μούν' πες της πως παντρεύτηκα κι πήρα μια γυναίκα,
Πήρα την πλάκα πιθιρά, τη μαύρη γης γυναίκα
Κι αυτά τα μικρουλίθαρα, αδέρφια κι αξαδέρφια.
Ανάθεμα στους αρχηγό δεν έδουσιν παράδις*,
Να στείλουμ' τις μάνις μας, ν' ανάψουν τις λαμπάδις.

* Τα τραγούδια είναι από το CD του Λυκείου Ελληνίδων.

-
- τόντιζα = το ήλιπιζα
 - παράδις = χρήματα, λεφτά

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ

(Από τις τελευταίες πατινάδες που θα ακουστούν στη μακρά διαδρομή του μπουλουκιού, είναι αυτή «του Νίκου». Θα παιχτεί από τα Γαλάκεια ως το Τριόδι του Λάτση. Το τραγούδι της πατινάδας αυτής δημιουργήθηκε από κάποιο πραγματικό περιστατικό γύρω στα 1900 και είναι πολύ γνωστό στην Προποντίδα και στη Θράκη. Αναφέρεται στον πνιγμό δύο παιδιών, στην γενική πίκρα που προξενεί ο χαμός τους και στην ματαιότητα των ταξιμάτων σε λίρες και φλουριά από τη μάνα για τη σωτηρία του παιδιού της, αφού η θάλασσα δεν τρώει λίρες και φλουριά αλλά «λιβέντικα πιντιά».)

Μια συννιφκισμένη μέρα κι μια σκουτινή βραντιά
βάρκις πάνουν άνου κάτου κι πνηγίκαν ντυο πιντιά.
Το 'να ήτανι ου Νίκους, του Θουδώρου του πιδί,
τ' άλλου ήταν Αρμινάκι κι πνιγήκανι μαζί.
Σαν του μάθανι στην πόλη, όλοι λυπηθίκανι,
χήρις, μάνις, παραμάνις στα μαύρα φουρηθίκανι.
Κι του Νίκου η μάνα τάζει, τάζει λίρις και φλουριά,
για να βγάλουν του πιδί της ζουντανό απ' τα νιρά.
Θάλασσα δεν τρώει λίρις, θάλασσα δεν τρώει φλουριά,
μόνου τρώει παλικάρια κι λιβέντικα πιντιά.

* Τα τραγούδια είναι από το CD του Λυκείου Ελληνίδων.

3. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ
ΕΘΙΜΟΥ (ΓΕΝΙΚΑ)

4. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ
ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΥ

5. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΗΣ
ΜΠΟΥΛΑΣ

6. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ
«ΠΡΟΣΩΠΟΥ»

7. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΑΠΟ ΤΑ
ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΤΟΛΗΣ

8. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΑΠΟ ΤΑ
ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- ▶ Μπαίτσης, Τ. (2001). *Γιαννίτσαροι και Μπούλες της Νιάουσας*. Θεσσαλονίκη: Όμιλος «Γενίτσαροι και Μπούλες».
- ▶ Μπελογιάννη - Αργυροπούλου, Μ. (2002). *Γιανίτσαροι και Μπούλες*. Ελληνικό Πανόραμα. Τεύχος 26, σελ. 65 - 87.
- ▶ Λύκειο των Ελληνίδων (1999). *Χοροί και πατινάδες από το έθιμο της αποκριάς με ζουρνατζήδες την οικογένεια του Βαγγέλη Ψαθά*. Νάουσα Ημαθίας: Μπούλες. (CD με τραγούδια του εθίμου και βιβλιαράκι με πληροφορίες σχετικές με το έθιμο)
- ▶ Περιηγήσεις με την Ημερησία (2004). *Νάουσα Ημαθίας «Γενίτσαροι και Μπούλες» Παράδοση και λεβεντιά*. Τεύχος 18, σελ. 32 - 41.